ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๔

(ฉะบับพิมพ์ครั้งที่ ๒)

นายพลโท พระยากลาโหมราชเสนา

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เถ้าแก่ทองดี ปาณิกบุตร์ จ. จ.

เมื่อปีมะเส็ง พ. ศ. ๒๔๗๒

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

16 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร

ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๔

(ฉะบับพิมพ์ครั้งที่ ๒)

นายพลโท พระยากัลาโหมราชเสนา

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เถ้าแก่ทองดี ปาณิกบุตร์ จ. จ.

เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๗๒

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง หนังสือทหาร

เลขหมู่ 959.1
ป 4วท

เลขทะเบียน น. 32 บ. 15936

คำนำ

ทิดิ นายพลโท พระยากลาโหมราชเสนา แจ้งความมายังราชบัณฑิตยสภา ขอให้จัดหนังสือสำหรับพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ เถ้าแก่ทองดี ปาณิกบุตร จ.จ. ผู้เป็นอาของพระยากลาโหม ฯ กรรมการตรวจหาหนังสือ ซึ่งควรจะพิมพ์ได้หลายเรื่องในพวกหนังสือซึ่งได้เคยพิมพ์แล้วแลหมดไปช้านาน ในเวลานี้ผู้ต้องการถามหาบ่อย ๆ ก็หาไม่ได้

หนังสือเช่นที่ว่านี้มีตัวอย่างคือประชุมพงศาวดารภาคนี้ เป็นหนังสือคำให้การมะยิหวุ่น แม่ทัพพะม่าเรื่อง ๑ คำให้การพระมหาโค กับพระมหากฤช เรื่องเมืองพะม่าเรื่อง ๑ ล้วนเป็นจดหมายเหตุให้ความรู้ในทางพงศาวดาร นับว่าเป็นหนังสือดีในเรื่องนั้น ๆ กรรมการเห็นสมควรจะพิมพ์ขึ้นใหม่ให้สมความต้องการของผู้แสวงหาความรู้ จึงได้ชวนพระยากลาโหมราชเสนา ให้พิมพ์หนังสือเล่มนี้ พร้อมทั้งคำนำซึ่งนายกแห่งราชบัณฑิตยสภาได้ทรงแต่งอธิบายไว้แต่คราวก่อนด้วย.

อนึ่งเจ้าภาพได้จดประวัติ เถ้าแก่ทองดี ปาณิกบุตร ส่งมายังกรรมการจึงได้พิมพ์ไว้ท้ายคำนำนี้

ราชบัณฑิตยสภา

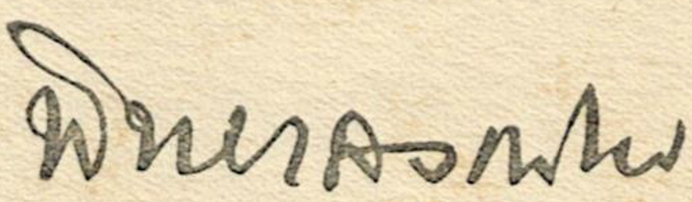

วันที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๒

ประวัติ

คุณเถ้าแก่ทองดี ปาณิกบุตร เป็นธิดาพระยามหาเทพ ทองปาน, ต้นสกุลปาณิกบุตร มารดาชื่อพลับ เกิดปีมะแม จุลศักราช ๑๒๐๙ พ.ศ. ๒๓๙๐

เมื่อคุณเถ้าแก่ทองดียังมีชีวิตอยู่ได้เล่าให้ฟังว่า พระยามหาเทพบิดาของท่านได้ถึงอนิจกรรมเสียแต่เมื่อท่านยังเยาว์ (นอนเปาะ) มารดาของท่านพาไปอยู่กับคุณยายที่ในพระบรมมหาราชวัง คุณยายชื่อนกแก้ว เป็นเถ้าแก่พนักงานในรัชชกาลที่ ๓

ต่อมาในรัชชกาลที่ ๔ เจ้าจอมารดาสังวาล ได้รับราชการเป็นข้าราชการฝ่ายใน (นับในสกุลคุณเถ้าแก่ทองดีเป็นน้าเจ้าจอมมารดาสังวาล) จึงย้ายมาอยู่กับเจ้าจอมมารดาสังวาล ซึ่งเป็นเจ้าจอมมารดาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม, กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ, พระองค์เจ้ากาญจนากร, ครั้นเจริญวัยขึ้นจึงได้ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชชกาลที่ ๔ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณตลอดรัชชกาลนั้น

ครั้นมาในรัชชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สำหรับตระกูลจุลจอมเกล้าชั้นที่ ๔ จตุตถจุลจอมเกล้า จ.จ. แก่คุณเถ้าแก่ทองดีเมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๒ กับเมื่อปีรัตนโกสินทรศก ๑๒๓ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สร้าง

เหรียญรัตนาภรณ์รัชชกาลที่ ๕ ชั้นพระราชทาน เป็นเครื่องเชิดชูพระเกียรติยศและเป็นที่ระลึกถึงพระเดชพระคุณสืบไป คุณเถ้าแก่ทองดีก็ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์รัชชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๕ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๓ (ต่อมาได้รับพระราชทานเหรียญอื่น ๆ อีกบ้าง แต่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องลงในประวัติจะเป็นการยืดยาว) ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณตลอดมาจนถึงรัชชกาลที่ ๖ มีอายุล่วงเข้าในความชราภาพและมีโรคภัยเบียดเบียน ไม่สามารถจะรับราชการฉลองพระเดชพระคุณให้เป็นที่เรียบร้อยได้ จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากหน้าที่ราชการเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗ ออกจากพระบรมมหาราชวัง มาอยู่ที่บ้านนายพลโทพระยากลาโหมราชเสนาผู้ ซึ่งเป็นหลานต่างบิดาถนนนครชัยศรี อำเภอบางซื่อ จังหวัดพระนคร ตลอดมาจนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ คุณเถ้าแก่ทองดีได้เริ่มป่วยเป็นไข้หวัดประกอบด้วยมีความชราภาพอยู่ด้วย แพทย์ได้ประกอบยารักษาพยาบาลอาการมีแต่ทรงกับทรุดลงเป็นลำดับ ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ คำนวณอายุได้ ๘๓ ปี

คำอธิบายของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

หนังสือซึ่งเรียกว่า “คำให้การ” เหล่านี้ เป็นจดหมายเหตุประเภท ๑ ซึ่งรัฐบาลให้ถามเรื่องราวไว้จากผู้ที่รู้เห็น ด้วยประเพณีแต่ก่อนมา ถ้ารัฐบาลประเทศใดได้ชาวต่างประเทศที่รู้การงานบ้านเมืองมาก็ดี ฤๅแม้ชนชาวประเทศของตนเอง ได้ไปรู้เห็นการงานบ้านเมืองต่างประเทศมาก็ดี ถ้าแลการงานบ้านเมืองต่างประเทศนั้นเป็นประโยชน์ที่รัฐบาลต้องการจะรู้ ก็เอาตัวชาวต่างประเทศฤๅชาวเมืองของตนที่ได้ไปรู้เห็นการงาน มาให้เจ้าพนักงานซักไซ้ไต่ถามข้อความที่อยากจะรู้ และจดเป็นคำให้การขึ้นเสนอต่อรัฐบาล

ประเพณีอันนี้เห็นจะมีเหมือนกันทุกประเทศ แม้ที่สุดทางตะวันออกนี้ก็มีมาแต่โบราณทีเดียว ด้วยมีหนังสือทำนองคำให้การอย่างว่านี้ในจำพวกหนังสือไทยเก่า ๆ หลายเรื่อง เช่นเรื่องขุนสิงหฟ้าได้หนังราชสีห์ และเรื่องขุนการเวกไปบูชาพระเมาฬีเจดีย์ณเมืองหงสา อันติดอยู่ในหนังสือพงศาวดารเหนือนั้นเป็นต้น ต่อมาในสมัยเมื่อไทยกับพะม่าเป็นข้าศึกทำสงครามขับเคี่ยวกัน วิธีที่ถามคำให้การเช่นกล่าวมานี้ยิ่งเป็นการสำคัญขึ้น เพราะเป็นทางที่จะได้ความรู้ภูมิประเทศและรี้กำลัง ตลอดจนพงศาวดารและขนบธรรมเนียมของข้าศึก พะม่าข้างไทยไปได้ก็เอาไปถามคำให้การ ดังปรากฏในหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้สำเนาฉะบับหลวงมาแต่เมืองพะม่า ได้

ให้แปลและพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ นั้น ส่วนข้างไทยเราเมื่อขับพะม่าข้าศึกมาได้ ฤๅได้คนซึ่งไปรู้เห็นการงานเมืองพะม่ามา ก็เอาตัวถามคำให้การเรื่องเมืองพะม่าเหมือนกัน หนังสือคำให้การว่าด้วยเรื่องราวและกิจการในประเทศต่าง ๆ มีสำเนาอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณหลายเรื่อง กรรมการได้รวมพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารภาคอื่นแล้วก็มี

ส่วนคำให้การ ๒ เรื่องที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ คำให้การมะยิหวุ่นเป็นคำให้การของแม่ทัพพะม่าที่ไทยจับมาได้จากเมืองเชียงราย เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชชกาลที่ ๑ เจ้าพนักงานถามคำให้การขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

มะยิหวุ่นคนนี้ ในหนังสือเก่าเรียกชื่อหลายอย่าง บางแห่งเรียกชื่อว่า อาปะระกามะนิ บางแห่งเรียกว่า “มะยิหวุ่น” บ้าง “โปมะยุง่วน” บ้าง สอบสวนได้ความว่า ที่เรียกว่า อาปะระกามะนินั้นตามบรรดาศักดิ์ ที่เรียกว่า มะยิหวุ่นนั้นตามยศที่เป็นเจ้าเมือง คำว่าโป แปลว่า นายพล เพราะฉะนั้นที่เรียกว่า โปมะยุง่วน คือ โปมะยิหวุ่น หมายความว่าเจ้าเมืองผู้เป็นนายพล คำข้างหลังทั้ง ๒ นี้เห็นจะเป็นคำคนพื้นเมืองเรียก อย่างไทยเรียกว่า “เจ้าคุณ” ฤๅ “เจ้าคุณแม่ทัพ” ชื่อที่พะม่าเขาเรียกในพงศาวดารเรียกว่า อาปะระกามะนิ ตามบรรดาศักดิ์

ประวัติของอาปะระกามะนิที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารนั้นเดิมเป็นขุนนางอยู่เมืองอังวะ ครั้นเมื่อปีมะเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๒๔

พ.ศ. ๒๓๐๕ สมัยเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเอกทัศพระที่นั่งสุริยามรินทร์ครองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอังวะมังลอกผู้เป็นราชโอรส และได้ครองราชสมบัติสืบวงศ์พระเจ้าอลองพญาให้ติงจาแมงข่อง และมังมหานระทกกับอาปะระกามะนิคนนี้ คุมกองทัพพะม่าเข้ามาตีเมืองเชียงใหม่ ซึ่งในเวลานั้นดูเหมือนจะเป็นอิสระอยู่ เมื่อได้เมืองเชียงใหม่แล้วพระเจ้าอังวะจึงตั้งให้อาปะระกามะนิเป็นมะยิหวุ่น ผู้สำเร็จราชการเมืองเชียงใหม่ต่อมา ตั้งแต่นั้นเมื่อพะม่ายกกองทัพเข้ามาตีเมืองไทยคราวใด อาปะระกามะนิก็ได้เป็นนายพลคุมพวกเมืองเชียงใหม่มาช่วยรบไทยด้วยทุกคราวตลอดมาจนถึงครั้งกรุงธนบุรี เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒ เมื่อปีมะเมียฉศก จุลศักราช ๑๑๓๖ พ.ศ. ๒๓๑๗ พระยาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ยังเสด็จดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพหน้า ครั้งนั้นพะม่าแต่งให้พระยาจ่าบ้านกับพระยากาวิละซึ่งเป็นหัวหน้าพวกชาวเชียงใหม่ คุมพลลงมาต่อสู้กองทัพกรุงธนบุรี พระยาจ่าบ้านกับพระยากาวิละ กลับมาสวามิภักดิ์ต่อพระยาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์เข้าสมทบกองทัพไทยยกขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ อาปะระกามะนิกับพวกพะม่าเสียเมืองแล้วก็พากันถอยหนีขึ้นไปตั้งอยู่ณเมืองเชียงแสน แล้วลงมารบกวนหัวเมืองข้างฝ่ายเหนือต่อมาอีกหลายคราวจนรัชชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทรเมื่อปีมะแมนพศก จุลศักราช ๑๑๔๙ พ.ศ. ๒๓๓๐ พระเจ้าอังวะปะดุงจัดกองทัพพม่าเพิ่มเติมเข้ามาสมทบกองทัพอาปะระกามะนิให้ยกลงมาตีเมืองฝางในมณฑลพายัพ ในเวลานั้น

พวกชาวมณฑลพายัพเอาใจมาเข้าข้างไทยเสียหมดแล้ว อาปะระกามะนิเกณฑ์กองทัพผู้คนพลเมืองก็พากันหลบเลี่ยงระส่ำระสาย ครั้นกองทัพพะม่าที่มาจากเมืองอังวะไปตั้งอยู่เมืองฝาง ทางเมืองเชียงแสน พวกชาวเมืองมีพระยาแพร่ (มังไชย) พระยายอง และพระยาเชียงรายเป็นหัวหน้าเห็นได้ทีจึงระดมพวกตีพะม่าที่ยังเหลืออยู่ จับได้ตัวอาปะระกามะนิส่งลงมาถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ณกรุงเทพมหานคร ฯ จึงได้โปรดให้ถามคำให้การที่พิมพ์นี้

คำให้การของอาปะระกามะนิ เมื่อถามจะเป็นก็ตอน ก็เรื่องยังทรายไม่ได้ เพราะหอพระสมุด ฯ ได้ต้นฉบับไว้แต่ตอนที่เล่าถึงพงศาวดารพะม่าตอนเดียว สำนวนภาษาไทยที่เรียบเรียงคำให้การอาปะระกามะนิผู้ใดจะเรียบเรียงไม่ทราบ แต่มีลายพระราชหัตถ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงชมไว้ในต้นฉะบับดังนี้ว่า

"สมุดนี้เป็นสมุดเก่า สำนวนเก่า เรียงแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ใครเรียงไม่รู้เลย แต่เห็นว่าถูกต้องที่ใช้ แก่ กับ ถึงจะมีคำที่ไม่ควรใช้ บุตรสาว พระวสาลูกเจ้าอยู่บ้างก็คิ คำว่า กับ กับ กับ กับ ถึไป อย่างหนังสือทุกวันนี้ไม่เห็นมีเลย ใช้ กับ แล แก่ ถูกทุกแห่ง ให้อาลักษณคัดไว้เป็นตัวอย่างแล้วส่งสมุดคืนมา สมุดนี้ก็มิใช่สมุดเดิม เป็นฉะบับเขาลอกเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ ดอก ,,

ตามพระราชหัตถเลขาที่ปรากฏมาดังนี้ ควรนับถือว่าหนังสือเรื่องคำให้การมะยิหวุ่นนี้ เป็นหนังสือแต่งดีด้วยอีกสถาน ๑

❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

คำให้การมหาโค มหากฤชนั้น มหาโคเป็นไทยชาวกรุงเก่าพะม่าจับเอาไปกับพระเจ้าอุทุมพร คือขุนหลวงหาวัด (ในคำให้การเรียกว่าเจ้าวัดประตู) ไปพลัดกันที่เมืองแปร มหาโคตกค้างอยู่ที่นั่นได้โอกาสจึงบวชเป็นพระภิกษุอยู่หลายพรรษา แล้วสึกออกมาได้ภรรยามีลูกชายคือมหากฤช ทั้งพ่อลูกพึ่งบุญอยู่ในพระมเหษีของพระเจ้ามังระ ซึ่งเป็นมารดาของเจ้าจิงกูจา อยู่มาจนเจ้านายสิ้นบุญแล้ว ค่อยหลบเลี่ยงจากราชธานีของพะม่ามาโดยลำดับ แล้วบวชเป็นพระพากันหนีมาเหมืองไทยทางเมืองเชียงใหม่ มาถึงกรุงเทพ ฯ ในรัชชกาลที่ ๒ เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๕๓ เจ้าพนักงานจึงถามคำให้การในเรื่องประวัติของพระมหาโคมหากฤช ตลอดจนเรื่องราวเหตุการณ์ในเมืองพะม่า ในเวลาพระมหาโคมหากฤชอยู่ที่นั่น ชิ้นทูลเกล้า ฯ ถวายในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มูลเหตุของคำให้การทั้ง ๒ เรื่องมีดังกล่าวมานี้

คำที่เรียกว่า มหาโค มหากฤช บางทีจะชวนให้ผู้อ่านสงสัยว่าเป็นเปรียญฤๅอย่างไร จึงเรียกว่า "มหา" ข้อนี้ได้ทราบมาว่า แต่ก่อนคำว่า มหา ไม่ได้เรียกฉะเพาะแต่เปรียญ พระภิกษุองค์ใดซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอุปการะแล้ว ถ้าเป็นอนุจรก็เรียกว่ามหาทั้งนั้น จะยกตัวอย่าง เช่นสมเด็จพระพุฒาจารย์โต วัดระฆัง ท่านไม่ได้เข้าแปลหนังสือ แต่ว่าเทศน์เพราะมาแต่เป็นเณร พระบาทสมเด็จพระพุทธจะยกกย่าง เช่ย่าง เช่นสมเบาทสมร

ยอดพ้าขุพ้าโลกย์ทรง พระเมตตาโปรดให้อุปสมบทเป็นนาคหลวงที่ในวัดพระศิริรัตนศาสดาราม ก็เรียกกันว่า มหาโตแต่นั้นมา มหาโคมหากฤชนี้ พระยาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเห็นจะทรงอุปการะด้วยพากเพียรหนีข้าศึกกลับมาบ้านเมือง จึงได้เรียกว่ามหาทั้ง ๒ องค์ ใช่วิสัยที่จะแปลหนังสือเป็นเปรียญได้ในทันที.

คำให้การชาวอังวะ

◎ ข้าพระพุทธเจ้า มะยุหวุ่น ขอพระราชทานทำกฎหมายเหตุแต่ข้าพระพุทธเจ้าจำได้ทูลเกล้า ฯ ถวาย แต่ครั้งบุตรเจ้าอาทิตย์ได้เสวยราชสมบัติเมืองรัตนบุรอังวะ แต่ก่อนเมืองหงสาวดีขึ้นแก่เมืองอังวะ เมื่อศักราชได้ ๑๐๙๙ ปี เจ้าเมืองรัตนบุรอังวะจึงตั้งสาอ่องไปเป็นเจ้าเมือง ให้นายแซงหมู่กรมช้างเป็นปลัดเกียกกายเมืองหงสาวดี ราษฎรทั้งปวงเป็นใจรักใคร่ นายแซงหมู่คิดกบฏ จับเอาตัวนายสาอ่องฆ่าเสีย นายแซงหมู่จึงขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นเจ้าเมืองหงสาวดี ตั้งให้น้องชายคนหนึ่งเป็นพระยาอุปราชา เป็นแม่ทัพเรือขึ้นไปตีเมืองรัตนบุรอังวะ น้องชายคนหนึ่งตั้งให้เป็นพระยาทะละ เป็นแม่ทัพยกขึ้นไปตีเมืองรัตนบุรอังวะในปีนั้น ล้อมเมืองรัตนบุรอังวะ ๓ ปี จนถึงศักราชได้ ๑๑๑๔ ปี จึงได้เมืองอังวะ แล้วพระยาอุปราชาจึงเอาตัวเจ้าเมืองอังวะและญาติวงศาลงไปเมืองหงสาวดี แต่พระยาทะละกับตละบ่านอยู่ในเมืองอังวะ ชำระกิจการบ้านเมืองได้ความว่า อ่องเขยะมังลองซ่องสุมผู้คนสิบสี่บ้านประมาณคนสี่พันห้าพัน เอาต้นตาลตั้งค่ายที่มุกโซโบ พระยาทะละกับตละบ่าน ใช้ให้นายกองคุมไพร่พันห้าร้อยไปสืบข่าว พบคนมังลองนั่งทางอยู่ที่บ้านบอกสอด ใกล้กันกับมุกโซโบทาง ๘๐๐ ได้รบกันรามัญแตกกลับไปเมืองอังวะ พระยาทะละเกณฑ์ให้ตละบ่านเป็น

แม่ทัพ กับกะตุกหวุ่นตอถ่อกะละโย ประมาณคนรามัญห้าพัน พะม่าหมื่นห้าพัน เป็นคนสองหมื่น ยกไปล้อมมุกโซโยสิบห้าวัน ผ่ายกองทัพรามัญขาดเสบียงอาหาร ฆ่ากระบือวัวกิน อดอยากเป็นอันมาก มังลองยกกองทัพออกตีทัพรามัญแตกหนีไปเมืองอังวะ มังลองจึงเกณฑ์ให้ตามไปแต่เช้าจนตะวันเที่ยง ได้เครื่องสาตราวุธเป็นอันมาก แล้วพระยาทะละเกณฑ์ให้ตละบ้าน อำมาตย์กะตุกหวุ่นตอถ่อกะละโย กับรามัญห้าพัน พะม่าห้าพัน ให้รักษาเมืองรัตนบุรอังวะ พระยาทะละเก็บเอาเครื่องอาวุธยืนใหญ่ยืนน้อย ครอบครัวไพร่พล ลงไปเมืองหงสาวดีทางเรือ ไกลกันกับเมืองอังวะสิบวัน มังลองจึงให้แมงละแมงฆ้องไพร่พันห้าร้อยยกไปกองหนึ่ง เสนัดหวุ่นกับไพร่พันห้าร้อยยกไปกองหนึ่งเป็นคนสามพัน ไปกวาดต้อนได้ไพร่พลเมืองสิบสี่เมืองอยู่ในแขวงอังวะ แต่เมืองหนึ่งๆ ประมาณคนพันหนึ่ง สองพัน สามพัน สี่พัน ห้าพันบ้าง เข้ากันแต่พลเมืองเป็นคนสองหมื่น ได้บ้านในแขวงเมืองอังวะทางใกล้กันกับมุกโซโย ทางวันหนึ่งสองวันสามวันบ้าง ยี่สิบบ้านๆ หนึ่งได้คนร้อยหนึ่ง สองร้อย สามร้อย สี่ร้อย ห้าร้อย พันหนึ่งบ้าง แต่บ้านได้ไพร่หมื่นหนึ่ง เข้ากันทั้งเมืองและบ้านแต่กวาดต้อนเกณฑ์มาได้เป็นคนสามหมื่น ช้าอยู่สิบห้าวัน ครั้นกองทัพกวาดคนมาถึงมุกโซโยสามวัน ให้เร่งยกกองทัพไปล้อมเมืองอังวะ มังลองจึงให้เสนาบดีแมงละแมงฆ้องเป็นแม่ทัพหน้า กับแซงแนงโย ไพร่หมื่นหนึ่ง แมงมหาเสนาบดี เสนัดหวุ่นเป็นโปชุกแม่ทัพหลวง มองระยุตรมังลองกับคนสองหมื่นยังคับทัพทั้งปวง ยกไปล้อมเมืองอังวะ รบกันห้าวัน ตละ

บ้านแตกหนีออกจากเมืองอังวะ ไปตั้งมั่นรับอยู่เมืองเปรใต้เมืองอังวะ
ลงมาทางเจ็ดคืน มังลองจึงให้มองระผู้บุตรนั่งเมืองอังวะอยู่ ๗

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๑๕ ปีเดือนห้า เจ้าเมืองหงสาวดี จึงให้พระยา
อุปราชาน้องชาย เป็นแม่ทัพ กับตละบ้าน กะตุกหวุ่นตอถ่อกะละโย
เป็นกองหน้า ยกทางยกทางเรือขึ้นมาล้อมเมืองอังวะ มองระใช้ให้คน
ถือหนังสือไปถึงมังลองผู้เป็นบิดา ว่ารามัญยกกองทัพพลทหารขึ้นมา
ล้อมเมืองอังวะไว้เป็นอันมาก อ่องเยะมังลองจึงเกณฑ์ให้ยกกองทัพ
มาช่วยรบรามัญซึ่งล้อมเมืองอังวะไว้นั้น เป็นสามทาง ๆ ตะวันออกให้
แมงละแงกับไพร่สองพันเป็นกองหน้า ให้เจ้าตองอูน้องมังลองกับไพร่พัน
หนึ่ง เป็นแม่ทัพยกมาทางยกทางหนึ่ง แต่มกโซโยไปเมืองอังวะไกล
กันทางสองคืนสามวัน ทางน้ำเป็นเรือใหญ่น้อยร้อยห้าสิบลำ พร้อมไป
ด้วยปืนใหญ่ปืนน้อย เครื่องสาตราอาวุธลูกกระสุนดินประสิว จึงให้มะโย
ลาวุทมัตราโปกับไพร่สองพันห้าร้อยกับเรือแปดสิบลำเป็นกองหน้า อรรค
มหาเสนาธิบดีเสนัดหวุ่น กับไพร่พันห้าร้อย กับเรือเจ็ดสิบลำ เป็น
แม่ทัพ ยกลงมาครั้งนั้นทางยกทางเรือตะวันตกตะวันออกเป็นเรือร้อย
ห้าสิบลำ คนหมื่นหนึ่ง จากแต่มุกโซโยทางแปดร้อย ถึงตำบลบ้าน
จอกยอง กองทัพเรือรามัญประมาณร้อยเศษ นายทัพนายกองสมิง
รามัญไพร่พลทหารประมาณหมื่นเศษ ได้รบกันกับกองทัพพะม่าทั้งยก
ทั้งเรือช้าอยู่ที่นั่นสิบห้าวัน กองทัพตละบ้านอำมาตย์ซึ่งเยนแม่ทัพ
เรือแตกหนี ถอยทัพลงไปที่ล้อมเมืองอังวะ กองทัพพะม่าติดตามลงไป
ถึงเมื่อศักราชได้ ๑๑๑๖ ปี เดือนหกขึ้นสิบห้าค่ำ พระยาอุปราชา สมิง

รามัญ นายทัพนายกองซึ่งล้อมเมืองอังวะนั้นแตกถอยทัพไปตั้งมั่นรัย
อยู่ณเมืองเปร ฯ

◎ เมื่อศักราชได้ ๑๑๑๖ ปี เดือนหกแรมสิบค่ำ เวลาบ่ายเกิดพายุ
ฝนห่าใหญ่ตก ฟ้าผ่าลงมาในวันเดียวนั้น ๑๖ หน ผ่าลงที่เสาติด
กระดานแผ่นทองเขียนเป็นอักษรให้ชื่อนามเมืองในประตูเมืองที่ ๑ ผ่า
เสาเขญจพาศข้างต้นที่ ๒ ผ่าซุ้มประตูปราสาทที่ ๓ ผ่าต้น
แคในวังที่ ๔ ผ่าลงที่มุขปราสาทที่ ๕ ผ่าลงหอกลางที่ ๖ ผ่าเสา
กุฎีที่ ๗ ผ่าพระเจดีย์ที่ ๘ ผ่าพะเนียดช้างที่ประตูหอจันที่ ๙ ผ่าลงซุ้ม
ประตูเมืองที่ ๑๐ ผ่าลงที่สระในวังที่ ๑๑ ผ่าลงที่เรือนไพร่ในเมือง
ที่ ๑๒ ผ่าต้นตาลในเมืองที่ ๑๓ ผ่าต้นโพธิในเมืองที่ ๑๔ ผ่าต้นมะขาม
ป้อมในเมืองที่ ๑๕ ผ่าลงที่กระดานแผ่นทองที่จารึกยึดไว้ตรงหน้าประตู
วัง แต่ครั้งมังลองได้เป็นเจ้า สร้างปราสาท ตั้งกำแพงเมืองขึ้นเดือน
วันคืนที่จารึกศักราช ๑๑๑๕ ปี เดือนสิบสองขึ้นค่ำหนึ่งนั้นที่ ๑๖ มัง
ลองจึงหาเสนาบดีพราหมณปโรหิตโหราพฤฒามาตย์มา มังลองจึง
ถามว่า ฟ้าผ่าลงที่เมืองมุกโซโบวันเดียวแต่ตะวันบ่ายไปจนเย็น ๑๖ หน
ดังนี้ ผู้ใดใครได้พบเห็นเหตุผลเป็นประการใดบ้าง โหราพราหมณปโร
หิตทำนายว่า มังลองจะมีบุญญาธิการ จะได้ปราบยุคเข็ญซึ่งเป็น
เสี้ยนศัตรูอยู่แก่เมืองอังวะจะพ่ายแพ้เป็นมั่นคง มังลองจึงว่าถ้าดังนั้น
ศักราชได้ ๑๑๑๖ ปีเดือน ๗ ขึ้น ๓ ค่ำ มังลองจะยกทัพทั้งยกทั้งเรือ
กับเสนาบดีและนายไพร่ซึ่งอยู่ในเมืองมุกโซโบและเมืองอังวะเป็นคนสาม
หมื่น ให้มองระผู้บุตรเป็นทัพหน้า มังลองเป็นทัพหลวง ยกลงไปรบ

เมืองหงสาวดีณเดือนเจ็ดแรมสิบสองค่ำ มองระบุตรมังลองซึ่งเป็นกอง
ทัพหน้ายกไปก่อน ได้รบกันกับกองทัพรามัญพระยาอุปราชาน้องเจ้าเมือง
หงสาวดีที่เมืองเปร แต่เดือนเจ็ดแรมสิบสองค่ำปีหนึ่ง กองทัพพระยา
อุปราชาสมิงรามัญทั้งปวง แตกหนีถอยหลังทัพลงไปตั้งรับอยู่ณเมือง
ย่างกุ้ง แต่ทัพมังลองตั้งยั้งทัพอยู่ณเมืองเปร มองระซึ่งเป็นทัพหน้า
ติดพันตามกันลงไปรบที่เมืองย่างกุ้ง แต่ณเดือน ๑๑ ข้างแรมในปีนั้น
ครั้นเมื่อศักราชได้ ๑๑๑๗ ปีเดือนหกแรม ๕ ค่ำ พระยาอุปราชาสมิง
รามัญแตกจากเมืองย่างกุ้ง ไปตั้งมั่นอยู่ณเมืองเสี้ยง มังลองยก
ลงมาอยู่ณเมืองย่างกุ้งปีหนึ่ง ให้กองทัพหน้ามองระผู้บุตร เป็นโป
ชุกแม่ทัพหลวง กับเสนาบดี เสนัดหวุ่น แมงละแมงฆ้อง นายทัพ
นายกองทั้งปวง ยกไปตีเมืองเสี้ยงแต่เดือนเจ็ดข้างแรมได้ ๑๑ เดือน
ได้เมืองเสี้ยง แล้วพร้อมทัพกับมังลองที่เมืองเสี้ยงนั้น แล้วมังลอง
กับมองระบุตร กับเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงยกไป มังลอง
ให้ตั้งเมืองที่ตำบลบ้านเจตุวะดี ห่างไกลกันกับเมืองหงสาวดี ๕๐ เส้น
พระยาหงสาวดีให้อำมาตย์ผู้ใหญ่เอาเครื่องบรรณาการออกมาให้แก่มัง
ลอง แล้วเจรจาความเมืองกันว่า พระยาหงสาวดีจะเอาบุตรีมาให้แก่
มังลอง ๆ จึงสั่งว่าอย่าเพ่อให้กองทัพทั้งปวงล่วงเข้าไปตีเมืองปะโก้ก่อน
ครั้นถึงศักราชได้ ๑๑๑๘ ปีเดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ เข้าเมืองหงสาวดีเอาบตรี
อายุ ๑๗ ปีมาให้แก่มังลอง แล้วพระยาอุปราชาพระยาทะละผู้น้อง
ตละบ้านผู้หลานพระยาหงสาวดี ติเตียนพระยาหงสาวดีว่า ทำไมจึง
เอาลูกสาวไปยกให้แก่มังลอง พระยาพี่จะออกไปเป็นข้ามังลองก็ออ

ไปเถิด แต่ข้าพเจ้ากับเสนาบดีทั้งปวงจะสู้กว่าจะตายในเมือง พระยาหงสาวดีจึงว่า เมื่อแลพระยาอุปราชา พระยาทละ ตละบ่าน มิยอมให้เมืองเป็นข้ามังลอง เสียลูกสาวคนหนึ่งก็แล้วไปเถิด พระยาหงสาวดีกลับทำสงครามรบกับมังลอง ๆ จึงสั่งแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า พระยาหงสาวดีเสียสัตย์แล้ว กลับจะทำสงครามรบกันกับเราอีกเล่า จึงสั่งให้นายทัพนายกองทั้งปวงเร่งเข้าล้อมเมืองหงสาวดีประมาณ ๑๕ วัน ไพร่พลเมืองทั้งปวงซึ่งอยู่หน้าที่เชิงเทินเมืองหงสาวดี ก็เย็นใจด้วยมังลอง จุดเพลิงทิ้งเชือกลงมารับกองทัพพะม่าเข้าไปในเมือง จับได้พระยาหงสาวดี พระยาอุปราชา พระยาทะละ แลเสนาบดีได้ ในเวลากลางคืนวันนั้น ศักราชได้ ๑๑๑๙ ปีเถาะ ๘ มังลองจึงพาเอาพระยาหงสาวดีและญาติวงศ์ ทั้งเครื่องยศบริวาร กลับขึ้นไปเมืองมุกโซโบ ครั้นถึงเมืองมุกโซโบแล้ว มังลองจึงเลี้ยงพระยาหงสาวดีทั้งบุตรภรรยาเสนาอำมาตย์ไว้ ให้อยู่เย็นสุข ฯ

◎ ครั้นศักราช ๑๑๒๑ ปีเถาะ ๓ แรม ๑๐ ค่ำ มังลองจึงเกณฑ์มองระผู้บุตร กับอำมาตย์ชื่อแมงละราชา แมงละแมงฆ้อง กับไพร่สองหมื่นเป็นกองหน้า มังลองเป็นทัพหลวง กับไพร่สามหมื่น ทั้งทัพหน้าทัพหลวงเป็นคนห้าหมื่น ยกเข้าไปกรุงทวาราวดีศรีอยุธยา ถึงณเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ มาถึงเมืองเปรเป็นฤดูฝน มังลองหยุดทัพอยู่ที่เมืองเปร มังลองจึงยกเอามองระผู้บุตรมาไว้ในกองหลวงด้วย มังลองจึงเกณฑ์ให้แต่แมงละราชา แมงละแมงฆ้อง กับไพร่สองหมื่นลงไปแรมทัพอยู่เมืองย่างกุ้ง ครั้นสิ้นเทศกาลฝนถึงณเดือน ๑๑ มังลอง

มองระยกทัพออกจากเมืองเปร มาถึงเมืองย่างกุ้งณเดือน ๑๒ มังลอง
สั่งให้แมงละราชา แมงละแมงฆ้อง กับไพร่สองหมื่น เป็นกองหน้าไป
ตีเมืองทะวาย มังลองแต่งกำปั่น ๔ ลำ กับเรือรบทะเล ๕๐ ลำ บรรทุก
เสบียงอาหารกับคนหมื่นหนึ่ง ตั้งให้อากาโยหมู่เป็นนายทัพยกนายทัพเรือ
ไปตีเมืองทะวาย ครั้นได้เมืองทะวายแล้ว มังลองเข้าอยู่ณเมืองทะวาย
มังลองจึงสั่งให้แมงละราชา แมงละแมงฆ้องกองหน้า ยกไปตีเมือง
มะริด เมืองตะนาว ทางเรือ มังลองจึงสั่งให้อากาโยหมู่กับไพร่ใน
สำเภาหมื่นหนึ่ง ยกไปตีเมืองมะริด เมืองตะนาว ทางบก มังลอง
ยกทัพติดไปทีเดียว กองทัพไปทางบกยังไม่ถึง แมงละราชา แมงละ
แมงฆ้อง ทัพเรือตีเมืองมะริด เมืองตะนาวได้ก่อน ครั้นมังลองถึง
เมืองมะริด เมืองตะนาว ยับยั้งรี้พลไว้ที่เมืองตะนาว มังลองจึงให้
แมงละราชา แมงละแมงฆ้องกับไพร่สองหมื่น มังลองจึงตั้งให้มองระ
ผู้บุตรเป็นแม่ทัพหน้า ได้บังคับแมงละราชา แมงละแมงฆ้อง ยกเข้ามา
กรุงทวาราวดีศรีอยุธยา มังลองยกเป็นทัพหลวงเข้ามา ครั้นถึง
กรุงศรีอยุธยา มังลองยังเกิดเป็นวรรณโรคสำหรับบุรุษป่วยหนักลง
มังลองจึงสั่งให้แมงละแมงฆ้องเป็นกองรั้งหลัง กับไพร่หมื่นหนึ่ง
มังลองจึงถอยทัพกลับไปทางระแหง แต่จากบ้านระแหงไปทาง ๙๐๐
ถึงปลายด่านต่อแดน มังลองถึงอนิจกรรมตาย มองระผู้บุตรเอาศพ
มังลองผู้บิดาใส่วอหามไปถึงเมืองมุกโซโยแต่ณเดือน ๖ ข้างขึ้น แล้ว
ให้เอาจันทน์แดงจันทน์ขาวทำฟืนเผาด้วยสุบเอาน้ำกุหลายดับเพลิง แล้ว
เก็บอัฐิมังลองใส่หม้อใหม่ปิดทองเอาไปทิ้งเสียกลางน้ำ ฃ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๒๒ ปี เดือน ๔ บุตรมังลองผู้ชื่อมังลอกลูกชายใหญ่ได้ราชสมบัติในปีนั้น และแมงละแมงฆ้องอำมาตย์ กับคนหมื่นหนึ่ง ซึ่งเป็นกองรั้งหลังมาถึงเมืองอังวะณเดือน ๖ แมงละแมงฆ้อง กับคนหมื่นหนึ่ง ก็ไล่กวาดต้อนผู้คนครอบครัวในแขวงเมืองอังวะ เข้ามาซ่องสุมไว้ในเมืองอังวะ คิดกบฏ ไม่ยอมเป็นข้าเข้าด้วยมังลอกซึ่งเป็นเจ้าอยู่เมืองมุกโซโบหามิได้ มังลอกผู้เป็นบุตรมังลองซึ่งได้ราชสมบัติ จึงรู้ว่าแมงละแมงฆ้องคิดการกบฏไม่เข้าด้วย จึงแต่งให้จิตะราชาแซงแนงโบแมงแงปะละสับกุงโบกับคนสองหมื่นเป็นกองหน้ายกลงมาล้อมเมืองอังวะไว้ มังลอกจึงยกลงมากับคนสามหมื่นตั้งอยู่เมืองจะแกงคนละฟากน้ำ แต่รบกันอยู่ถึงเจ็ดเดือน จึงได้เมืองอังวะ แมงละแมงฆ้องหนีออกจากเมือง กองทัพไล่ติดตามไปยิงแมงละแมงฆ้องตาย มังลอกจึงเลิกทัพกลับไปเมืองมุกโซโบ ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๒๓ ปีเดือน ๔ บังเกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวได้ยินเสียงดังกึกก้องดุจดังเสียงปืนทั่วไปทั้ง ๔ ทิศ บังเกิดเป็นสูรย์และลำภูกันขาว ในปีนั้นน้องชายมังลองผู้ชื่อสะโดะอุจะหน่าซึ่งได้ไปนั่งเมืองตองอู คิดกบฏต่อมังลอกผู้หลานซึ่งได้ราชสมบัติอยู่ณเมืองมุกโซโบ แต่งให้ยะละแมงแตงสันละกีผู้เป็นอำมาตย์คุมพลห้าพันยกขึ้นมากวาดต้อนเอาคนที่เมืองเปรไปเมืองตองอ มังลอกรู้ว่าสะโดะอุจะหน่าเจ้าเมืองตองอูคิดกบฏ จึงแต่งให้แมงแงพะละคุมพลสามพันเป็นทัพหน้า ตั้งให้โยลัดหวุ่นคุมพลเจ็ดพันเป็นกองหนุน ให้ยกไปรบเอาเมืองตองอู ศักราช ๑๑๒๔ ปีเดือน ๑๒ มังลอกจึงเกณฑ์

ให้อาการอแทงคุมพลหมื่นหนึ่ง ยกเป็นกองหน้า มังลอกกับพลสอง
หมื่นเป็นทัพหลวงยกไป เดือน ๑๒ แรม ๑๐ ค่ำถึงเมืองตองอู เดือนยี่
ขึ้น ๒ ค่ำได้เมืองตองอู จับได้สะโดะอยะหน่า ทั้งบุตรภรรยาเสนา
อำมาตย์ กวาดต้อนเอาขึ้นไปณเมืองมุกโซโบ ครั้นถึงแล้วจะได้
ทำอันตรายเสียหามิได้ มังลอกเลี้ยงไว้คุ้งเท่าบัดนี้ และตละบ่าน
พระยาต่อพระยา ซึ่งพาบุตรภรรยาอพยพหนีไป เมื่อครั้งเมือง
หงสาวดีแตกครั้งนั้นไปอยู่เกาะปันแขวงเมืองมัตมะ มังลอกจึงสั่ง
ให้ละเมิงหวุ่นคุมพล ๓๐๐๐ ให้ไปเกลี้ยกล่อมตละบ่าน พระยาต่อ
พระยา ละเมิงหวุ่นยกมาถึงเมืองมัตมะ เกลี้ยกล่อมตละบ่านพระ
ยาต่อพระยาก็เข้าด้วย ตละบ่านจึงว่าแก่ละเมิงหวุ่นว่าถ้าข้าพเจ้าเป็น
ข้าเจ้าอังวะข้าพเจ้าก็เป็นคนโง่ และเจ้าอังวะได้ข้าพเจ้าแล้ว เลี้ยง
ข้าพเจ้าไว้ ไม่ฆ่าข้าพเจ้าเสีย เจ้าอังวะก็เป็นคนโง่ แต่ว่าขับมารดา
ข้าพเจ้าได้ครั้งหงสาเสียนั้นแล้ว ถึงชีวิตจะตายจะขอเห็นหน้ามารดา
หน่อยหนึ่งเถิด แล้วส่งไปเมืองมุกโซโบ มังลอกก็เลี้ยงตละบ่าน
พระยาต่อพระยาไว้ ฯ

◎ อนึ่งเมืองเชียงใหม่กับเมืองออกหล้าสิบเจ็ดหัวเมืองนั้น เคยขึ้น
แก่เมืองรัตนบุรอังวะ บัดนี้ละอย่างประเวณีเสีย หาได้ไปมาเอา
เครื่องบรรณาการมาถวายตามอย่างตามธรรมเนียมแต่ก่อนไม่ ครั้น
ศักราชได้ ๑๑๒๕ ปี เดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ มังลอกจึงเกณฑ์ให้ติงจา
แมงฆ้องคุมคน ๓๐๐๐ เป็นกองหน้า จึงตั้งให้อาปะระกามะนิคนเจ็ดพัน

เป็นกองหนุนยกไปตีเมืองเชียงใหม่ เดือนอ้ายถึงเมืองเชียงใหม่
รบกัน ๔ เดือนได้เมืองเชียงใหม่ จับเจ้าขันผู้เป็นเจ้าเมืองได้ทั้งบุตร
ภรรยา กองทัพยังมิได้กลับคืนไป มังลอกถึงอนิจกรรมเดือน ๔ นั้น
ก็ปลงศพตามอย่างธรรมเนียม ฯ

◎ ศักราช ๑๑๒๕ ปีเดือนสี่นั้น มองระผู้บุตรมังลอง เป็นน้อง
มังลอก ได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ และธาปะระกามะนี ซึ่งเป็นนาย
ทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ จึงเกณฑ์ให้มหานะระทากับคนเจ็ดพัน คุม
เอาเจ้าขันทั้งบุตรภรรยาไปถวายมองระ แต่ธาปะระกามะนีกับคนสามพัน
อยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ มองระจึงมีนามปรากฏชื่อว่าเจ้าช้างเผือก
จึงเลี้ยงเจ้าขันและบุตรภรรยาเจ้าขันไว้คุ้งเท่ายัดนี้

ณเดือน ๑๑ ในปีนั้น มองระจึงสั่งให้โยลัดหวุ่นลงมาทำเมืองสร้าง
ปราสาทเมืองอังวะ ตละบ่านจึงคิดประทุษฐร้าย ให้นายทุยบ่าว
ทละบ่านจุดไฟขึ้นในเมืองมุกโซโบ พิจารณาได้ความว่าตละบ่านให้จุด
ไฟขึ้นทั้งนี้ จะคิดการทำร้ายเจ้าอังวะ มองระจึงสั่งให้ประหารชีวิต
ตละบ่านเสีย ฯ

◎ ศักราชได้ ๑๑๒๖ ปีเดือน ๑๒ มองระจึงสั่งให้อะแซหวุ่นกี
ติงจาโบ คุมไพร่หมื่นหนึ่งเป็นกองหน้า มองระคุมไพร่สองหมื่นเป็น
ทัพหลวง ยกไปตีเมืองกะแซ ในปีนั้นเดือนยี่ข้างขึ้นได้เมือง กวาด
เอาเชื้อวงศ์และเจ้ากะแซมาถึงเมืองมุกโซโบแต่ณเดือนสาม ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๒๗ ปี เดือนหก มองระลงมาจากเมืองมุก
โซโบเสวยราชย์เมืองอังวะ จึงเลี้ยงเจ้ากะแซและบุตรภรรยาเจ้ากะแซ

ห้องสมุดพุทธสมาคม
จังหวัดนครราชสีมา

ไว้คุ้งเท่าบัดนี้ ถึงณเดือนเจ็ดแรมห้าค่ำในวันเดียวนั้นบังเกิดเป็นพายุใหญ่ฝนตกฟ้าผ่าลงที่หอกลองที่ ๑ ผ่าลงที่ยอดปราสาทเป็นไฟติดขึ้นเท่าวงกระด้งยอดปราสาทหักสบั้นลงมา ดับไฟได้ พายุและฝนก็บันดาลหาย มองระจิงถามโหราพฤฒาจารย์พราหมณปโรหิต และพระราชาคณะนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้มีปัญญา จึงทำนายว่าพระราชวงศาและอาณาประชาราษฎรในขอบขัณฑเสมาจะอยู่เย็นเป็นสุข ดับยุคดับเข็ญและศัตรูทั้งปวง ให้ชำระสะเกศให้ปล่อยนักโทษ และสรรพสัตว์ทั้งปวงซึ่งต้องทุกขเวทนาขังไว้นั้น ฯ

◎ เมื่อครั้งศักราช ๑๑๒๗ ปี เดือน ๑๒ มองระจิงสั่งให้ฉับพะกงโยยานกวนจอโยคุมไพร่ห้าพันยกเป็นทัพหน้า ทัพหนุนนั้นให้เมียนหวุ่นเนเมียวมหาเสนาบดีคุมไพร่ห้าพันยกมาทางเหนือ ค้างเทศกาลฝนอยู่ณเมืองนครเชียงใหม่ ทางทวายนั้นให้เมครา โยคุมไพร่ห้าพันเป็นกองหน้า ทัพหนุนนั้นให้มหานะระทาคุมไพร่หมื่นหนึ่งยกมายังกรุงศรีอยุธยา ค้างเทศกาลฝนอยู่ณเมืองทะวาย ออกพระวัสสาแล้วยกทั้งทางเหนือทางใต้เข้าไปตีได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว กลับทัพไปเมืองรัตนบุรอังวะ ฯ

◎ เมื่อศักราชได้ ๑๑๒๙ ปี ในศักราชได้ ๑๑๒๘ ปีนั้น ช่อยกเข้ามาถึงเมืองแซงหวิ ไกลกันกับเมืองอังวะทางสิบห้าวัน มองระจิงสั่งให้ติงจาโยกับไพร่ห้าพันเป็นกองหน้า อะแซหวุ่นกี้กับไพร่หมื่นหนึ่งเป็นทัพหนุน ยกไปตีช่อแตกไป ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๒๙ ปี ฮ่อยกทัพกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง มาถึงตำบลบ้านยองนี้ใกล้กันกับอังวะทางคืนหนึ่ง มองระจิงสั่งให้อะแซหว่นกี้ โยลัดหว่น เมียนหว่น สามนายเป็นแม่ทัพคุมทหารเป็นอันมาก ได้รบกันกับฮ่อสามวัน กองทัพฮ่อแตก จับได้นายทัพฮ่อแอซูแหกุนตาแย เมียนกุนแย ปะระซูแย ๔ นาย กับทหารนายและไพร่เป็นคนหกพัน มองระจิงสั่งให้เลี้ยงไว้คุ้งเท่าบัดนี้ ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๑ ปี ฮ่อยกทัพกลับมาอีกเป็นสามครั้ง ครั้งหลังกวยชวยโบเป็นแม่ทัพฮ่อ กับริพลเป็นอันมาก มาถึงเมืองกองตุงปะมอ ไกลกันกับเมืองอังวะทางสิบห้าวัน มองระจิงสั่งให้ติงจาโบตะเรียงรามะกับไพร่ห้าพันเป็นกองหน้า ตั้งให้อะแซหว่นกี้คุมไพร่หมื่นหนึ่ง ทั้งทัพหน้าทัพหลวงเป็นคนหมื่นห้าพัน เป็นแม่ทัพยกไปทางบกทางเรือนั้นให้งาจหว่น เลต่อหว่น กับพลห้าพันเป็นกองหน้า อำมะลอกหว่นเป็นนายกองขึ้นใหญ่ คุมพลหมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพทั้งทางบกทางเรือไปถึงพร้อมทัพกันณเมืองกองตุงปะมอ ทัพทั้งสองฝ่ายก็รอรั้งตั้งมั่นเจรจาความเมืองกัน กวยชวยโบแม่ทัพฮ่อ จึงให้อำมาตย์มาหาอะแซหว่นกี้ ว่าจะขอให้แม่ทัพฮ่อกับแม่ทัพพะม่าเจรจาความเมืองกัน อะแซหว่นกี้จึงสั่งให้ปลูกโรงในท่ามกลางแล้ว แม่ทัพทั้งสองฝ่ายไปพร้อมกันณโรง เจรจากันว่าตั้งแต่วันนี้ไป ขอให้ขาดสงครามกันจะเป็นมิตรสันถวะแก่กัน อาณาประชารายฎรไพร่พลเมืองจะได้ไปมาซื้อขายถึงกัน อะแซหว่นกี้ยอมพร้อมด้วยนายทัพนายกองทั้งปวงเลิกกองทัพกลับลงมาณเมืองอังวะ ในศักราชได้ ๑๑๓๑ ปี ณเดือนเจ็ด

ขึ้นสิบค่ำ ฟ้าผ่าลงที่เสาติดกะดานแผ่นทอง ที่จารึกนามประตูเมืองไว้นั้น ครั้นเดือนแปดเจ้าเมืองจันทบุรี นำเอาบุตรสาวมาถวายคนหนึ่ง ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๓ ปี เจ้าวงศ์ผู้เป็นเจ้าเมืองหลวงพระบางยกลงมาตีเมืองจันทบุรี เจ้าเมืองจันทบุรีบอกขึ้นไปถึงเมืองอังวะ มองระเจ้าอังวะจึงสั่งให้ชิกชิงโยคุมไพร่สองพันเป็นกองหน้า ให้เนมะโยมหาเสนาบดี คือโปสุพลา คุมไพร่สามพันเป็นแม่ทัพหลวง ลงมาตีเมืองหลวงพระบางได้แล้ว โปสุพลากลับขึ้นไปพร้อมทัพกันถึงเมืองจันทบุรีค้างเทศกาลฝนอยู่ที่นั้น ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๔ ปี สิ้นเทศกาลฝน โปสุพลาจึงยกกองทัพลงมาตีเมืองลับแลเมืองพิไชย รบกันกับกองทัพกรุง กองทัพโปสุพลาแตกหนีถอยทัพไปตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ ค้างเทศกาลฝนอยู่ ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๕ ปี ในปีนั้นกระแซก็คิดกบฏต่ออังวะ ด้วยอำมาตย์จันตะรอซุยกิเลโยกับไพร่กระแซสามพันคิดกบฏ ใช้ให้โยคิกระแซเอาเพลิงจุดขึ้นที่มุมเมือง โยคิจุดเพลิงศาลาวัดซุยจุงจุดขึ้นริมวัดติดแห่งหนึ่ง พอขับตัวกระแซโยคิไต่ถามให้การว่าจันตะรออำมาตย์ซุยกิเลโยใช้ให้โยคิจุดเพลิงขึ้นสี่ทิศ แล้วจะยกคนสามพันเข้าตีเอาเมือง จะฆ่าเจ้าเมืองอังวะเสีย พิจารณาได้ความเป็นสัตย์สั่งให้ฆ่ากระแซนายและไพร่สามพันเสีย ออกพระวัสสาแล้วจึงเกณฑ์ให้พระยาจ่าบ้าน กับแสนท้าวไพร่ลาวพันหนึ่งยกเป็นกองหน้า ให้เนมะโยกามะนีเฝ้าเมืองเชียงใหม่อยู่ โปสุพลากับไพร่ลาวพะม่าเก้าพัน เป็นแม่ทัพยกลงมาตีกรุงทวาราวดีศรีอยุธยา ยกออกจากเมืองเชียงใหม่คืนหนึ่ง

ประมาณทางห้าร้อย โปสุพลารู้ว่าพระยาจ่าบ้าน คิดการประทุษฐร้าย
เข้าด้วยกองทัพไทย กลับจะรบโปสุพลา ๆ จึงกลับทัพเข้าไปอยู่ในเมือง
เชียงใหม่ พอกองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นมา ทั้งกองทัพกาวิละ
พระยาลคร พระยาจ่าบ้าน บรรจบกันเข้าล้อมเมืองเชียงใหม่ โปสุพลา
เนมะโยกามะนี แตกหนีออกจากเมืองเชียงใหม่ ไปอยู่เมืองหน่าย
ฝ่ายภรรยาโปสุพลาซึ่งอยู่ณเมืองอังวะนั้นเจ้าอังวะจำไว้ ภรรยาโปสุพลา
ให้คนมาบอกโปสุพลาว่า อย่าให้ไปเมืองอังวะเป็นอันขาดทีเดียว โป
สุพลาจึงหลบหลีกอยู่ณบ้านซุยเกียน ใกล้กันกับเมืองตองอูทางห้าวัน ฯ

◎ เมื่อศักราชได้ ๑๑๓๕ ปี มิตราลงมาแต่เมืองอังวะ ให้ปะกัน
หวุ่นเกณฑ์เอารามัญหมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพไปตีกรุงศรีอยุธยา ปะกัน
หวุ่นจึงเกณฑ์ให้พระยาเจ่ง ตละเซ่ง พระยาอู เป็นกองหน้า กับไพร่
สามพัน ให้แพ่กิจาเป็นแม่ทัพยกก่อน ไปตั้งฉางอัคมีฉางปาศัก
ลำเลียงเอาเสบียงอาหารเข้าไว้ ให้ได้เต็มฉาง ออกพระวัสสาแล้ว
ปะกันหวุ่นกับไพร่เจ็ดพันจึงจะยกไปตาม ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๖ ปี จะให้ยกกองทัพลงมาแต่เมืองอังวะไปตี
เอากรุงทวาราวดีศรีอยุธยา ปะกันหวุ่นผู้เป็นเจ้าเมืองมัตมะ เก็บเอาเงิน
ทองแก่ภรรยานายทัพนายกอง และไพร่สมิงรามัญซึ่งยกไปทำฉางนั้น
ไพร่พลเมืองได้ความเดือดร้อนนัก ตละเกิงจึงมีหนังสือไปถึงพระยา
เจ่ง ตละเซ่ง สมิงรามัญทั้งปวง ว่าปะกันหวุ่นทำให้ได้ความร้อนเข็ญ
สุดที่จะทนแล้ว ให้พระยาเจ่ง ตละเซ่ง สมิงรามัญ เร่งคิดยกทัพกลับ
มาณเมืองมัตมะเป็นการเร็ว พระยาเจ่ง ตละเซ่ง สมิงรามัญทั้งปวง

พร้อมกันขับแพ่กิจาแม่ทัพฆ่าเสียแล้วกลับทัพมาณเมืองมัตมะ ปะกัน
หวุ่นเจ้าเมืองมัตมะ อะคุงหวุ่น รู้ว่าพระยาเจ่ง ตละเซ่ง ฆ่าแพ่กิจา
เสีย ยกทัพกลับมาเมืองมัตมะ ปะกันหวุ่น อะคุงหวุ่น ลงเรือหนี
ไปเมืองย่างกุ้ง พระยาเจ่ง ตละเซ่ง นายทัพนายกองสมิงรามัญ
ยกติดขึ้นไปตีได้ค่ายตักกะเลริมเมืองย่างกุ้ง พอกองทัพหน้าอะแซ
หวุ่นกี้ยกลงมาแต่เมืองอังวะ ได้รบกันกับกองทัพรามัญที่เมืองย่างกุ้ง
พระยาเจ่ง ตละเซ่ง นายทัพนายกองสมิงรามัญ แตกหนีลงมา
เมืองมัตมะ พาครอบครัวอพยพเข้ามากรุงทวาราวดีศรีอยุธยา กองทัพ
พะม่ายกตามมาขับได้แต่ตละเกิ้งทั้งบุตรภรรยาณแขวงเมืองมัตมะ ส่ง
ขึ้นไปถวาย ครั้งนั้นมองระกับเสนาบดีลงมายกฉัตรอยู่ณเมืองย่างกุ้ง
มองระจิงให้ถามตละเกิ้งว่า ตัวคิดการประทุษฐร้ายในครั้งนี้ใครรู้เห็น
เป็นใจด้วยตัวบ้าง ตละเกิ้งว่าพระยาหงสาวดี พระยาอุปราชาผู้น้อง
มีหนังสือให้คนถือมาถึงข้าพเจ้ากับพระยาเจ่ง ให้ชักชวนกันแต่บรรดา
สมิงรามัญทั้งปวง จับเอาบรรดาพะม่านายไพร่ซึ่งอยู่ในเมืองมัตมะ
ฆ่าเสีย แล้วให้ยกกองทัพตีเอาเมืองย่างกุ้งขึ้นไปจนถึงเมืองอังวะ
ถามสอบพระยาหงสาวดี พระยาอุปราชา รับเป็นสัตย์ มองระจิงสั่ง
ให้เอาพระยาหงสาวดี พระยาอุปราชา กับทั้งตละเกิ้ง ไปประหาร
ชีวิตเสีย ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๖ ปี อะแซหวุ่นกี้ยกกองทัพเข้ามาตีกรุงศรี
อยุธยา กองทัพหน้าก็ยกเข้ามาถึงเมืองราชบุรี กองทัพไทยจึงล้อมไว้
อะแซหวุ่นกีจึงยอกขึ้นไปถึงมองระเจ้าอังวะ ๆ จึงให้อะคุงหวุ่นมงโยะ

กับไพร่สามพันรับอาสาจะมาตีแหกเอาคนสามพันในค่ายล้อมเขานางแก้ว
ให้ได้ ครั้นเข้าตีกองทัพไทยซึ่งล้อมพะม่าไว้นั้น ไพร่พลพะม่ากองทัพ
ช่วยล้มตายเป็นอันมาก อะแซหวุ่นกี้จึงบอกหนังสือไปถึงมองระเข้าอังวะ
ว่าถ้าจะเอาคนสามพันให้ได้จะเสียคนกว่าสามหมื่น ด้วยจวนเทศกาลฝน
ไพร่พลอดเสบียงอาหาร จะขอถอยทัพมาแรมค้างอยู่ณเมืองมัตมะ
ต่อรุ่งขึ้นปีหน้าข้าพเจ้าจึงจะยกกองทัพเข้าไปตีกรุงศรีอยุธยา ทั้งพะม่า
สามพันทั้งนายทัพนายกองเอามาถวายให้จงได้ มองระเข้าอังวะจึงตอบ
ไปว่า ซึ่งอะแซหวุ่นกี้บอกมานั้นชอบด้วยราชการอยู่แล้ว ทั้งนี้
สุดแต่อะแซหวุ่นกี้จะคิดผ่อนปรนเอากรุงศรีอยุธยาให้จงได้ ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๗ ปี มองระกลับขึ้นไปณเมืองอังวะ ครั้น
ณเดือน ๑๑ ในปีนั้น อะแซหวุ่นกี้ให้แมงยางกับนายกองผู้น้อย กับปั่น
ยิแยฆองจอ ปั่นยิตะจอง ๓ นาย กับไพร่สองหมื่น ให้ยกไปทางระแหง
อะแซหวุ่นกี้กับไพร่หมื่นห้าพัน เป็นแม่ทัพเข้าล้อมเมืองพิษณุโลก
อะแซหวุ่นกี้จึงแยกกองทัพลงมารับกองทัพกรุงศรีอยุธยาซึ่งขึ้นไปช่วย
ปากพิง ครั้นเมืองพิษณุโลกเสียแก่พะม่าแล้ว อะแซหวุ่นกี้บอกหนังสือ
ขึ้นไปถึงมองระเข้าอังวะ พอมองระเข้าอังวะถึงอนิจกรรม จึงกูจาบุตร
มองระขึ้นเป็นเจ้า จึงให้ข้าหลวงลงมาให้เลิกกองทัพ ทั้งทัพเมือง
ทะวาย, เมืองมะริด, เมืองตะนาว, อะแซหวุ่นกี้จึงมาตีกรุงศรีอยุธยา
กลับขึ้นไปเมืองอังวะ จึงกูจาปลงศพมองระผู้เป็นบิดาตามอย่าง
ธรรมเนียม ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๓๘ ปี จิงกูจาผู้เปนบุตรมองระอิ้นเสวยราช
สมบัติ ชะแลงจาผู้น้องจิงกูจา เมื่อมองระยิดายังอยู่นั้น ตั้งให้
ชะแลงจาเปนเจ้าเมืองชะแลง ในปีนั้นชะแลงจา กับอะตวนหวุ่น
อำมาตย์ คิดการกบฏต่อจิงกูจาผู้พี่ซึ่งได้ราชสมบัติ จิงกูจาจึงให้
เอาชะแลงจา กับอะตวนหวุ่นอำมาตย์ฆ่าเสีย แล้วจิงกูจาทำนุบำรุง
พระพุทธรูป พระสถูป พระเจดีย์ วัดวาอาราม อันชำรุดทรุดพังนั้น
ให้ลงรักปิดทอง ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๔๒ ปี จิงกูจาเจ้าอังวะสั่งให้ถอดอะแซหวุ่นกี
ออกจากราชการ แล้วจิงกูจาสั่งให้เอาอะเมียงสะแซ่งผู้เปนลูกมังลอง
เปนน้องมองระ เปนอาวจิงกูจา สั่งให้ไปฆ่าเสีย แต่ปะดงแยกไปไว้
ฟากฝั่งเกิง ปะคานสะแซ่งแยกไปไว้เมืองแปงยะ แปงตะแลแยก
ไปไว้ณบ้านชิกกิ สามคนนี้เปนลูกมังลอง เปนน้องมองระ ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๔๓ ปี พระเจดีย์ณเมืองแปงยะใกล้กันกับเมือง
อังวะทางสามร้อย มีนามชื่อว่าซุยชิกุง พังลงทีหนึ่ง อนึ่งพระ
พุทธรูปซึ่งอยู่ณเมืองจะเกิงคนละฟากน้ำเมืองอังวะ ให้เปนน้ำพระเนตร
ไหลออกมาครั้งหนึ่ง จิงกูจาให้แต่งเครื่องนมัสการไปนมัสการพระ
ตำบลชื่อสีหะ ต่อกับเมืองอังวะไกลกันทางห้าคืน จิงกูจายกไปทางเรือ
ได้สามคืน มองหม่องเปนยตรมองลอก กับพวกเพื่อนเปนอันมาก
เข้าปล้นชิงเอาสมบัติขึ้นเปนเจ้า มองหม่องจึงให้หาปะดุงสะแซ่ง
ปะคานสะแซ่ง แปงตะแลสะแซ่ง ผู้อาวสามคนมาพร้อมกันณเมือง

อังวะ มองหม่องจึ่งว่าสมบัติน้อาว์เอาเถิด ปะดุง ปะคาน แปงตะแล จึ่งว่าสมบัติทั้งนี้ได้ด้วยบุญของเจ้า ๆ จงเอาเถิด จึงตั้งอะแซหวุ่นกี้ คุมทัพอะแซหวุ่นกี้ พรรคพวกมองหม่องซึ่งตั้งเป็นเสนาบดีขึ้นใหม่ข่มเหงเอาบุตรสาว เก็บริบเอาพัสดุทองเงินของอาณาประชารายฎรซึ่งหาความผิดมิได้ และชาวบ้านไพร่พลเมืองได้ความเข็ญแค้นเคืองเดือดร้อนนัก ปะดุงจึงปฤกษาด้วยญาติวงศ์แลเสนาอำมาตย์คนเก่าว่ามองหม่องได้เป็นเจ้า ๕—๖ วัน ข่มเหงอาณาประชารายฎรร้อนเข็ญดังนี้ หาควรที่จะให้เสวยราชสมบัติไม่ เสนาบดีไพร่พลเมืองเป็นใจด้วยปะดุงเข้าล้อมเอาวัง รบกันกับมองหม่องแต่เช้าจนเที่ยง ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก จับตัวมองหม่องได้แล้วฆ่าเสีย ปะดงได้เสวยราชสมบัติ แล้วสั่งให้เอาเกวียนบรรทุกศพซึ่งรบกันตายนั้นไปทิ้งเสียนอกเมือง ฯ

◎ ในปีนั้นปะดุงใช้ให้มะหาสีละวะอำมาตย์ ๑ จอกตะลุงโย ๑ กับเรือรบ ๕๐ ลำ คนประมาณพันหนึ่ง ให้ขึ้นไปจับตัวจิงกู ครั้นยกไปถึงบ้านสันโผไกลกันกับอังวะทางหกคืน จิงกูกับไพร่เหลือหนีอยู่สามสิบคน กับมเหษีนางห้าม จิงกูก็พาเข้ามาหามะหาสีละวะอำมาตย์ ว่าปะดงผู้อาว์ได้ราชสมบัติแล้วเห็นเราหาตายไม่ มะหาสีละวะอำมาตย์เอาตัวจิงกูกับบุตรภรรยาจำลงมาถวายแก่ปะดุง ๆ สั่งให้ฆ่าจิงกูทั้งบุตรภรรยาเสียให้สิ้น ฯ

◎ ครั้นศักราชได้ ๑๑๔๔ ปีเถาะเจ็ด เพลาสองยามเศษ งะพุงพะม่าเป็นคนท่องเที่ยวอยู่ในเมืองอังวะ กับพวกเพื่อนประมาณสามร้อย

เศษเข้าปลันชิงเอาสมบัติ รบกันกับปะคุง ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก ปะคุงจับตัวงะพุงได้ทั้งพวกเพื่อนสิ้น ปะคุงให้ฆ่าเสีย ในปีนั้นเดือนสิบสอง ปะคุงสั่งให้ทำเมืองใหม่ ตำบลที่ผ่องกากับเมืองอังวะทางสามร้อยทิศตะวันออก ฯ

◎ ศักราชได้ ๑๑๔๕ ปีเดือนเจ็ด ปะคุงยกไปอยู่ณเมืองอำมะระบุระสร้างใหม่ ในปีนั้นเดือนสิบสอง ปะคุงจึงสั่งให้แอกกยันหวุ่นกับเสนาบดีคุมไพร่สี่พันเป็นทัพหน้า จึงตั้งให้ยะกูสะแข่งผู้บุตรคุมไพร่หมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพ ยกไปทางเมืองสันตวยแขวงเมืองยะไข่ทางหนึ่ง ให้แมงคุงหวุ่นกับเสนาบดีคุมไพร่สี่พันเป็นทัพหน้า ตั้งให้กามะสะแข่งผู้บุตรคุมไพร่หมื่นหนึ่ง เป็นแม่ทัพยกไปทางเมืองมะอิละมู แขวงเมืองยะไข่ทางหนึ่ง ตั้งให้สิริตะเรียงแยฆองเดชะแจกเรือโย คุมไพร่สี่พันเป็นทัพหน้า ตั้งให้บุตรชายใหญ่คุมไพร่หมื่นหกพันเป็นแม่ทัพ ยกไปทางเมืองตองก๊กชิ้นยะไข่ ให้ยกไปตีเมืองติญะวดี คือเมืองยะไข่ แต่ทัพบุตรใหญ่ยกไปถึงปะคุงจึงตั้งให้มหาจ่อแทงตะละยาแย, จ่ออากาแย, จ่อตะมุทแย, ฆองเดชะ, คุมไพร่ห้าพัน เรือรบทะเลห้าร้อยลำ ยกไปทางทะเลณเดือนอ้ายถึงเมืองตองก๊ก แล้วยกไปตีเมืองตันลอย เจ้าเมืองตันลอยผู้ชื่อว่าจ่อตีแตกหนีออกจากเมืองข้ามทะเลไป กองทัพพะม่าทั้งทัพยกทัพเรือลงเรือตามไปณเดือนยี่ ถึงเมืองยะไข่พร้อมทัพกันทั้งสามทาง ณเมืองเลมิชุงใกล้กันกับเมืองยะไข่ทางประมาณร้อยหนึ่ง เจ้าเมืองยะไข่ยกพลทหารเสนาบดีออกมารบ เจ้าเมืองยะไข่แตกหนีกลับเข้าเมือง กองทัพพะม่าไล่ติดตามเข้าไปได้เมือง เจ้าเมืองยะไข่หนีออกจากเมือง กอง

ทัพพะม่าติดตามจับตัวได้ ณเดือนสามขึ้นสิบสามค่ำ กวาดต้อนเอาเชื้อวงศ์บุตรภรรยาศฤงคารบริวารเสนาบดี เข้าติญะวดีเข้าเมืองยะไข่ แม่ทัพจึงตั้งให้จอกซูคุมไพร่หมื่นหนึ่งให้อยู่รักษาเมืองติญะวดี และนายทัพนายกองก็กลับมายังเมืองอำมะระบระณเดือนห้า ปะดงสั่งให้เลี้ยงเจ้าเมืองติญะวดีทั้งบุตรภรรยาและเสนาบดีไว้ เจ้าเมืองติญะวดีบวยถึงอนิจกรรม และเสนาบดีทั้งปวงกับไพร่ห้าหมื่นของเจ้าเมืองยะไข่นั้น ปะดุงให้ภูมฐานไร่นาเป็นที่ทำกินคุ้งเท่าบัดนี้ ฯ

◎ ศักราชได้ ๑๑๔๗ ปี แปงตะแลผู้น้องปะดุง เจ้าเมืองอำมะระบุระคิดกบฏ มีผู้เอาความมาว่าพิจารณาเป็นสัตย์ ปะดุงสั่งให้เอาแปงตะแลผู้น้องไปฆ่าเสียทั้งพวกเพื่อนประมาณห้าสิบเศษ ในปีนั้นณเดือนเก้า ปะดุงจึงสั่งให้นัดมิแลง ปะแลงโบ แปดองจา นะจักกิโบ ตองพยุงโบ ให้นมะโยคุงนะรัต กับไพร่สองพันห้าร้อยเป็นกองหน้ายกไปทางบก สะทิงลางเคี่ยงยกทางเรือ กับยาวาเชียง แองยิงเตชะอุดินยอ ให้ยิ่วุ่นเป็นแม่ทัพเรือกับไพร่สามพันไปตีเมืองถลาง ให้แกงวุ่นกับไพร่สี่พันห้าร้อย เป็นโปชุกยังคับกองทัพบกเรือไปตีเมืองนคร ชุมพร ไชยา ทางทะวายนั้นให้จิกแกทวาย มะนิจอคอง สีหะแยจ่อแต่งเปยะโบ ทะวายหวุ่น กับไพร่สามพันเป็นกองหน้า ตะแรงยามชู มะนิสินตะ สรินจอคอง กับไพร่สามพัน ให้จิกสินโบเป็นกองหนุน ให้อนอกแผกติกหวุ่นกับไพร่สี่พัน เป็นโปชุกแม่ทัพยกมาทางเมืองราชบุรี ทางมัตมะนั้นให้กลาวุ่น ยีลงยิง สูเลจี ย่ำญูญาอู อากาจอแทงลานซานโบ อคุงหวุ่น ย่นยีตะซอง ละโมวุ่น ซุยคองอากา กับไพร่

หมื่นหนึ่ง ให้เมียวหวุ่นยังคับนายทัพทั้งปวง เป็นแม่กองหน้าที่ ๑ กองหนุนนั้นยอยแลกยาแยฆอง ขอกาโย ตะแรงปั่นยี่ ตุกแยโย กับไพร่ห้าพัน ตั้งให้เมียนเมวุ่นเป็นแม่กองที่ ๒ ยังทัพหนุนอีกกองหนึ่ง ยวนจุวุน จิดกอง สิริยะแกงวุน แยเลวุน กับไพร่หมื่นหนึ่ง กามะสะแข่ง บุตรชายน้อยเจ้าอังวะเป็นแม่ทัพที่ ๓ อีกทัพหนึ่ง แมคราโย อติตออากาปั่นยี่ มะโยลัดวุ่น กับไพร่หมื่นหนึ่ง ให้จักกุสะแข่งบุตรชายกลางเจ้าอังวะเป็นแม่ทัพที่ ๔ กองทัพเจ้าอังวะทัพหน้า จาวาโย ยะไข่โย ปะกันวุ่น ลอกาซุงถ่องวุ่น เมจุนวุ่น กับไพร่ห้าพัน อะแซวังมูเป็นแม่กอง ปีกขวาเจ้าอังวะ อำมะลอกวุ่น ตวนแชงวุ่น เลจอพวา ยัดจอกโย งาจุวุ่นกับไพร่ห้าพัน ตั้งให้มะยอกวังมูเป็นแม่กองปีกซ้ายเจ้าอังวะ และกะโรยะกิมู เลแซงวุ่น ยวนจุวุ่น ยะกีวุ่น สิยอจอพวา กับไพร่ห้าพัน ตั้งให้ตองแวหมู่เป็นแม่กองปีกขวาทัพหลวงเจ้าอังวะ ระวาลัตวุ่น ออกมาวุ่น โมกองจอพวา โมมิกจอพวา โมเยียงจอพวา กับไพร่ห้าพัน ตั้งให้อะนอกแวงหมู่เป็นแม่กอง ๆ ทัพปะดุงเจ้าอังวะไพร่สองหมื่น ให้อินแซะสะแข่งบุตรชายใหญ่ ให้อินแซะวุ่นอำมาตยอยู่ว่าราชการเฝ้าเมืองอังวะ ทางระแหงนั้นให้ซุยตองนอระทา ซุยตองสิริจอพวา กับไพร่สามพัน ตั้งให้ซุยตองเวระจอแทงเป็นแม่กองทัพหน้า ตั้งให้จอฆองนอระทาคุมไพร่สองพันเป็นกองหนุน ทางเชียงใหม่นั้น ให้สะโดะมหาสิริอุขะหน่าเป็นแม่ทัพคุมนายทัพและไพร่สองหมื่นเศษ ฯ

◎ ครั้นยกมาถึงเชียงแสน สะโดะมหาสิริอุจจะหน่า จึงบังคับให้ปันยิตะจองโย จุยลันตองโย แยจอนอระทา ปลันโย นัดซูมะลำโย มกอโย สาระจอซ กับไพร่ห้าพัน ให้เนมะโยสิหะซยะ เป็นแม่ทัพยกมาตีเมืองพิษณุโลก ครั้นได้พิษณุโลกแล้วลงมาตั้งทัพอยู่ปากพิง ทางแจ้หุ่มนั้นให้เมียยอง เชียงกะเล พระยาไชยะ น้อยอันทะ กับไพร่สามพัน ตั้งให้ธาปะระกามะนิเป็นแม่ทัพยกมาทางแจ้หุ่มเป็นกองหน้ายกขึ้นไปล้อมเมืองลคร แจกแกโย พระยาแพร่ อขุนวุ่น อุติงแจกกะโย แนมะโยยันตะมิต กับไพร่หมื่นห้าพัน สะโดะมหาสิริอุจจะหน่าเป็นแม่ทัพยกขึ้นไปล้อมเมืองลคร ครั้นกองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นไปช่วยเมืองลคร ปะทะกันกับกองทัพพะม่ารบกันที่ปากพิง กองทัพพะม่าแตกหนีกระจัดกระจายล้มตายเสียม้าแลไพร่พลที่นั้นเป็นอันมาก กองทัพพะม่าซึ่งแตกไปแต่ปากพิง ขึ้นไปที่เมืองลครค่ายล้อม บอกแก่ข้าพเจ้าซึ่งเป็นธาปะระกามะนิ กับสะโดะสิริอุจจะหน่า ซึ่งเป็นโปชุกแม่ทัพซึ่งล้อมเมืองลครว่า กองทัพกรุงศรีอยุธยาไล่ติดตามขึ้นมาแล้ว ธาปะระกามะนิ สะโดะมหาสิริอุจจะหน่า ซึ่งเป็นโปชุกแม่ทัพได้รบกันกับทัพกรุงแต่เช้าจนเที่ยง กองทัพพะม่าซึ่งล้อมเมืองลครนั้น แตกหนีไปพร้อมทัพกันณเมืองเชียงแสน พอมิตราให้ข้าหลวงถือหนังสือขึ้นมาว่า เจ้าอังวะนายทัพนายกองทั้งปวง ถอยทัพกลับมาเมืองอังวะแล้วให้เร่งสะโดะมหาสิริอุจจะหน่านายทัพนายกองและไพร่พล อย่าให้ล่วงเทศกาลฝน ให้ถึงเมืองอังวะตามกำหนด แต่ธาปะระกามะนิให้เป็นเจ้าเมืองเชียงแสน กับไพร่พะม่าสามพัน ฯ

◎ ครั้นเมื่อศักราชได้ ๑๑๔๘ ปี เจ้าอังวะให้บ่นยี่เวซอ ซุยตอง เวยะจอแทง กับไพร่สองพัน ขอฆองนอระทา กับไพร่พันห้าร้อย เป็นโปชุกแม่ทัพ ธาปะระกามะนิ กับไพร่สามพัน เผ้าเมืองเชียงแสน อยู่ ครั้งนั้นมิตราขึ้นไปให้เข้ากองทัพขอฆองนอระทาโปชุก ได้คนมา เข้ากองทัพแต่ห้าร้อย หนีไปก่อนสองพันห้าร้อย ยกไปตีเมืองฝางได้ แล้วให้ตั้งทำไร่นาอยู่ที่นั้น แต่ธาปะระกามะนิกับไพร่ห้าสิบคน โปชุก นอระทาให้กลับไป จัดแจงบ้านเมืองทำไร่นาอยู่ ณเมืองเชียงแสนประมาณ หมื่นหนึ่ง พระยาแพร่ พระยายอง ยกกองทัพมาณเมืองเชียงแสน ข้าพเจ้าผู้เป็นธาปะระกามะนิหนีไปหาพระยาเชียงราย ๆ จับข้าพเจ้าได้ส่ง มาเมืองลคร เจ้าเมืองลครส่งมากรุงศรีอยุธยาคุ้งเท่าบัดนี้ แต่ ข้าพเจ้าธาปะระกามะนีรู้ว่า รามัญข้าราชการคนเก่าในเมืองหงสาวดี บุตรชันลุนอำมาตย์ทิน บุตรจอกะตุกวุ่น เป็นกองหน้า ละเมิงหวุ่นเป็น โปชุก ยกมาทางเมืองมัตมะจะมากรุงศรีอยุธยา ตั้งรวมเสบียง อาหารอยู่ท่าดินแดง กองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นไปตีกองทัพพะม่า แตกหนีล้มตายเป็นอันมาก ข้าพเจ้าได้ทราบเกล้า ฯ จำได้แต่เท่านี้ ก่อนมังลองยังไม่ได้เป็นเจ้า ข้าพเจ้าธาปะระกามะนิได้รู้มา มีนามชื่อว่า เจ้าอาทิตย์ ได้สมบัติยี่สิบปี มีบุตรคนหนึ่ง ได้สมบัติสิบห้าปี ตั้งให้ สาอ่องนั่งเมืองหงสาวดีสามเดือน แซงหมู่คิดประทุษฐร้ายฆ่าสาอ่อง เสีย แซงหมู่ขึ้นเป็นเจ้าได้เจ็ดปี มังลองไปตีเอาเมืองหงสาวดีได้ มัง ลองได้ราชสมบัติเมืองอังวะเจ็ดปี มังลองมีพี่ชายคนหนึ่ง น้องชายคน หนึ่ง ก่อนยังไม่ได้เป็นเจ้านั้นพี่ชายตาย น้องชื่อสะโดะอุจะหน่ายัง

อยู่คุ้งเท่าขัดนี้ มังลอง มิบุตรชาย ๖ มิบุตรหญิง ๓ รวม ๙ คน ครั้น
มังลองถึงอนิจกรรม มองลอกได้สมบัติ มิบุตรชายคนหนึ่ง ชื่อมอง
หม่อง ได้นั่งเมืองสามปี มองลอกถึงอนิจกรรม มองระได้ราชสมบัติ
มิบุตรชายชื่อจิงกูคนหนึ่ง ชะแลงคนหนึ่ง มิบุตรหญิงสองคน แต่ได้
นั่งเมืองอยู่ ๑๓ ปี มองระเป็นโรคสำหรับบุรุษถึงอนิจกรรม จิงกูได้ราช
สมบัติอยู่ห้าปี จิงกูถึงอนิจกรรม มองหม่องได้ราชสมบัติหกวันครึ่งถึง
อนิจกรรม ปะดุงได้เสวยราชสมบัติ ฆ่าแปงตะแลน้องชายสุดท้องเสีย
ยังอยู่แต่ปะคานสะแข่งบุตร แต่บุตรมังลองยังคงอยู่เท่าทุกวันนี้แต่
สองคน มิบุตรชาย ๓ หญิง ๓ อินแซะสะแข่ง ๑ จักกุสะแข่ง ๑ กามะ
สะแข่ง ๑ รวม ๖ คน ขอเดชะ ฯ

คำให้การมหาโค มหากฤช เรื่องเมืองพะม่า ถามในรัชชกาลที่ ๒

ข้า

◎ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอุไทยธรรม พระราชสมบัติ พระเทพรัตนนรินทร์ หมื่นมณีรักษา พร้อมกันทั้งหลวงอไภยณรงค์บุญสา หลวงสุนทรภักดีบุญไทย ขุนชำนาญภาษาทองคำ นายอยู่ล่ามพะม่า นั่งฟังคำมหาโคผู้บิดา มหากฤชผู้บุตร ซึ่งหนีจากเมืองพะม่าเข้ามาสู่พระบรมโพธิสมภาร เมืองวิเชียรปราการมลาประเทศเชียงใหม่ยอกส่งมาถึงกรุงเทพ ฯ ศรีอยุธยาณวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๒ ปีมะเมียนักษัตรโทศก ขอพระราชทานกราบทูลพระกรุณาให้ทราบใต้ละอองธุลีพระยาท

ด้วยข้อความว่าเมื่อครั้งอ้ายพะม่ายกมาตีกรุงเทพ ฯ ศรีอยุธยาได้นั้น มหาโคเป็นฆราวาศอายุ ๒๗ ปี ตามเจ้าวัดประดู่ไปพลัดกันตกอยู่ณเมืองเปร จึงบวชเป็นภิกษุได้ ๑๕ พรรษา แล้วสึกออก มีภรรยาเกิดบุตรคือตัวมหากฤชนั้น ได้อาศัยในสำนักมารดาเจ้าจีนกู ครั้นหม่อง ๆ ชิงเอาสมบัติของจีนกูได้ ได้อยู่ ๗ วัน ประโดงชิงเอาสมบัติหม่อง ๆ นั้นต่อไป แล้วให้ฆ่าเจ้าหม่อง ๆ เจ้าจีนกูเสีย มหาโคไปอาศัยอยู่ด้วยแมงฆ่วยตองละ เมื่อเจ้าประโดงได้ราชสมบัติเมืองอังวะณข้างขึ้นเดือนห้าปีขาลนักษัตรจัตวาศกนั้น จัดแจงกิจการบ้านเมืองทั้งคฤหัสถ์และสมณะ เจ้าอังวะถือความว่า มีเพลงนิมิตรเป็นคำชาย

ว่าแก่หญิง ๆ ตอบชายออกชื่อบ้านหม่องต่อง จึงให้นิมนต์เอาพระสงฆ์บ้านหม่องต่องมาเป็นอาจารย์ ให้อาจารย์กับสังฆการีพร้อมกันถามกิจวินัยสิกขา แก่พระสงฆ์ราชาคณะสำรับเก่าเป็นหลายประการ แต่ประการหนึ่งนั้น ว่าพระราหุลสามเณรเป็นบรมพุทธโอรสก็ทรงจีวรคลุมเป็นอย่างอยู่ เหตุใดจึงไม่กระทำตามสิกขาซึ่งมีมาแต่ต้น เอาพระอะตุลาจารย์ผู้เป็นราชาคณะใหญ่ กับทั้งราชาคณะผู้น้อยสำรับเก่าเป็นผิด ให้สังฆการีฉุดคร่าแย่งเอาจีวรกาสาเสีย เอาผ้าขาวให้นุ่งแล้วมัดเอาตัวออกไปเสียจากที่ปฏิกสถานจำไว้

ครั้นเวลารุ่งเช้า ให้โกนเคียรสี่แฉกเอาหมึกทาหน้าเอาแป้งทาตัว ให้ทัดดอกไม้รัง ๆ หู เอาเชือกผูกเอวอะตุลาจารย์ใส่กะชะแสรกหาม ส่วนผู้น้อยนั้นให้มัดมือไพล่หลังเอาเชือกร้อยหูแล้วผูกคอติฆ้องตะเวนไปทั่วเมือง แล้วตั้งราชาคณะใหม่ ให้ห่มจีวรคลุมทั้งสมณะ และสามเณรสิบมา หามิรัดประคดอกไม่ตราบเท่าจนทุกวันนี้

ข้อหนึ่งเจ้าอังวะให้หาประชุมโหรพะม่า และพราหมณาจารย์อันรู้ซึ่งวิสัยไตรเพทางคปกรณ์ทั้งปวงมาซักไล่จนไปเป็นอันมาก จึงตั้งตัวเป็นอาจารย์บอกสอนเอาเป็นสานุศิษย์ ให้แจกตำราอากาศปกรณ์แก่ราชาคณะอธิการทั้งปวงให้เรียนดูดาวนักขัตฤกษ์ และวิเศษดาราและดาวพระเคราะห์ทั้งปวงทั่วทุกอาราม แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะอธิการทั้งหลาย เข้าไปในวังเวลากลางคืนเนือง ๆ เจ้าอังวะออกถามพระสงฆ์ทั้งปวงให้ชี้บอกดวงดาวราษีนักษัตรและดาวพระเคราะห์

แล้วถามมหาหม่องต่องว่าพระเคราะห์ทั้งเก้าดาวนักขัตฤกษ์ วิเศษดารา ในอากาศนั้น เดิรสูงต่ำเพียงใด เขาพระสุเมรุนั้นเล็กใหญ่จมลงไปในน้ำและสูงขึ้นไปโดยอากาศมากน้อยเท่าใด มหาหม่องต่องว่าจะไปดูหนังสือก่อน เจ้าอังวะจึงว่าขวยเอาแต่กินแล้วนอนหลับตา หารู้จักอะไรไม่ ได้เป็นอาจารย์ขึ้นทั้งนั้นเพราะมีลางนิมิตรต้องนาม ข้อความอันใดซึ่งถามมหาหม่องต่องว่าตามไปนั้น เจ้าอังวะว่ารู้แต่พลอย ๆ ผสม เอาจริงไม่ได้ ลางทีถามไปมหาหม่องต่องไม่ตาม ติว่าพูดเปล่าไม่เอาการ ติแต่ขัดขัยเสียจากวัง

◎ ประโดงครองราชสมบัติได้ ๒ ปี แล้วให้อินแซะยกกองทัพไปตีเมืองตะระเข็ง ได้พระพุทธรูปหล่อด้วยสัมฤทธิ์หน้าตัก ๘ ศอก มาประดิษฐานตำบลดอนหนองแตกแซราสร้างเป็นอารามใหญ่ ฯ

◎ ประโดงได้เป็นเจ้าเมืองอังวะ ตั้งแต่ศักราช ๑๑๔๔ ปีขาลนักษัตรจัตวาศก อยู่ปีหนึ่งแล้วยกขึ้นไปอยู่เมืองใหม่ ฯ

◎ ครั้นถึงศักราช ๑๑๔๗ ปีมะเส็งนักษัตรสัปตศก เจ้าอังวะให้เกณฑ์กองทัพ ยกเข้ามารบพุ่งกรุงศรีอยุธยา บรรดาไทยที่มีในอังวะให้กวาดเอามา ตามตัวมหาโคติดมาด้วย ได้บอกบ่วยแวะเข้าอยู่ณวัดพระครูเมืองจิตตอง ๆ ว่ากองทัพเจ้าอังวะยกไปไม่ช้าเดือนหนึ่งเศษ ก็จะกลับมาดอก อยาสกอย่าไปเลย ครั้นถึงเดือนห้าเจ้าอังวะแตกกลับออกไป อยู่ได้ ๒ ปีกระทำการฉลองวัดพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ใหญ่ ฯ

◎ ครั้นถึงจุลศักราช ๑๑๕๕ ปีฉลูนักษัตรเบญจศก ยกขึ้นไปตั้งอยู่ณแมงกอม สร้างพระเจดีย์ใหญ่ ในปีนั้นกามะสะแข่งกับมหาหม่อง

ต่องเกิดวิวาทแก่กัน มหาหม่องต่องนั้นเข้าไปถวายพระพรแก่เจ้าอังวะว่า กามะสะแข่งถือดาบเดินขึ้นกุฎิ แล้วเข้าทุบถองอาตมา เจ้าอังวะให้หาตัวกามะสะแข่ง ถามกามะสะแข่งแก้ความว่าไปนิมนต์ถึงสามขี้ มหาหม่องต่องให้ศิษยคนใช้เสียสามหน จึงออกไปถึงบนกุฎิ มหาหม่องต่องฉวยไม้ไล่ตีออกมา กามะจึงตอบมหาหม่องต่องนั้นจริง เจ้าอังวะจึงว่ามหาหม่องต่องเป็นราชาคณะผู้ใหญ่ กามะก็ไม่เกรงกลัว ตัวกามะเป็นลูกเจ้า มหาหม่องต่องเล่าก็ไม่รู้จักผิดเป็นอยู่คนละอย่าง จะว่าข้างใครชอบก็ว่าไม่ได้ ให้เลิกความเสีย ฯ

◎ จุลศักราช ๑๑๕๙ ปีมะเส็งนักษัตรนพศกนั้น เจ้าอังวะได้ยินเพลงลางนิมิตรมีขึ้นว่า “นกกระทาขันบนเขา เอาหางมาแต่ยายเจ้าเข้าเกริบ ริมรอบขอบลิ กลางจะบิไป เมืองใหญ่จะแตกเสียเอย” นั้น เจ้าอังวะพิเคราะห์เห็นความว่า ลางนิมิตเป็นข้อใหญ่ให้เมืองพะม่าเสียศูนย์เป็นมั่นคง จึงคิดการแก้อันตรายวิบัติ ให้เอาเจ้าหลานผู้หญิงองค์หนึ่ง ซึ่งกำหนดไว้จะให้เป็นเมียของหลานชาย เอาไปไว้ในตำหนักสวน เอาเจ้าจักแกงผู้หลาน ตั้งเป็นผู้มีบุญ ยกกองทัพ ๙ กองออกไปเที่ยวประพาศบ้า ได้นางองค์หนึ่ง แล้วยกกองทัพเข้าตีชิงเอาเมืองได้ เข้าอยู่ในวังตั้งการภิเษกซ้อนมือครองราชสมบัติเป็นผู้มีบุญมาใหม่ ทำทั้งนี้หวังจะให้บรรเทาโทษแห่งลางนิมิตร ฯ

◎ ในปีมะเส็งนพศกนั้น เจ้าอังวะเกณฑ์ให้อินแซะหวุ่น กับอุยากองยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ไม่ได้แตกกลับไป เสียอุยากองแก่กรุงไทยมาคนหนึ่ง ฯ

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

◎ ณศักราช ๑๑๖๐ ปีมะเมียนักษัตรสัมฤทธิศก กามะสะแข่งก่อการกบฏ เจ้าอังวะรู้จึงอุบายว่าจะรบกรุงไทย หวังจะขยายคนตองอูเสียจากเมือง ให้เกณฑ์กามะสะแข่งเป็นทัพเกียกกาย เมียงหวุ่นเป็นนายกองหน้า เจ้าองวะยกมาตั้งอยู่เหยาะเหนือตองอูทาง ๓๐๐ กามะสะแข่งแต่งหนังสือลับลอบให้เมียงหวุ่นยกมาเป็นยางแดง จะตีเอาตองอู แล้วบอกหนังสือว่าจะไปเผ้าขอเอาคนมาช่วยรักษาเมืองตองอูอีก เจ้าอังวะรู้กลกามะสะแข่งจะทำร้าย จึงขัดแจงทัพออกขับอ้ายกะเหรี่ยง แล้วให้จับเอาตัวเมียงหวุ่นกองหน้าและกามะผู้ลูกผูกจำโซ่ตรวน แล้วก็เลิกทัพกลับไปแต่ศักราช ๑๑๖๑ ปีมะแมนักษัตรเอกศก ฯ

◎ ตั้งแต่ศักราช ๑๑๖๐ ปีมะเมียนักษัตรสัมฤทธิศกนั้นมา ในเมืองอังวะมีผู้อาชญาสิทธิ ... แห่ง แม้นนักโทษถึงตาย ฝ่ายอาชญาเจ้าอังวะนั้นให้ตัดศีรษะ อาชญาอินแซะนั้นให้เชือดเนื้อแต่เท้าขึ้นไปจนถึงตอแล้วจึงเอาดาบตัดศีรษะเสียบ้าง ลางทีให้เอาเลื่อยตัดตอเสียบ้าง อาชญาเจ้าจักแคงผู้หลานนั้น ให้ตัดขาเสียข้างหนึ่ง แล้วจึงให้คลอกด้วยเพลิง ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๖๐ ปีมะเมียนักษัตรสัมฤทธิศก เจ้าอังวะถือเอาความรู้ครูอาจารย์ข้างแขก ว่าเวลาเช้านั้นตะวันตกจากทวีปโน้นเข้ามาทวีปนี้ ห้ามมิให้พระสงฆ์ฉันจันหัน ว่าตะวันยังไม่ควรเวลา ถ้าถึงตะวันเที่ยงเมื่อใดจึงให้ฉันจันหันเช้า ครั้นเพลาตะวันตกลับแลเห็นดาว

เจ้าอังวะว่าตะวันออกจากทวีปเรา ถือเอาเป็นเวลาเที่ยง ให้พระสงฆ์ฉันเป็นเวลาเพล เจ้าอังวะสั่งให้ทำดังอาจารย์แขกว่านี้จึงชอบ ประการหนึ่งลางบ้านให้พระสงฆ์จำพรรษาแต่เดือนห้า ลางบ้านให้จำพรรษาเดือนหกกมบาง ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๖๒ ปีวอกโทศก เกิดโจรกำเริบติปล้นบนบกและทางน้ำเป็นหลายกอง ๆ หนึ่ง อ้ายมะยัดแส่งข่าวเมียงหวุ่น กั้นร่มทองมีพวกพ้องประมาณเจ็ดร้อยแปดร้อย เที่ยวย่ำยีตีหัวเมืองทางใต้ฝ่ายดอน เจ้าอังวะเกณฑ์ทัพเที่ยวสะกัดตีเป็นหลายกองมาช้านาน แต่กองอินแซยนั้น กามะนิกยอของนายหนึ่งไพร่ ๑๕๐ มหากฤชนายหนึ่งไพร่ ๑๕๐ สองนายไพร่ ๓๐๐ ม้า ๑๕ ตัว ยกไปเที่ยวสะกัดทุกแขวง ๆ จังหวัดหัวเมืองน้อยใหญ่ยับไปด้วยโจรจุดเผาบ้านเรือน และเสบียงอาหาร กองทัพนั้นก็พาลพาโลริบฤๅขับตัวจำส่งไป ได้ความยากแค้นเป็นหนักหนา บ้านที่มีจำนวนหลังคาพันหนึ่งถึงสองพันเรือนนั้นจะคงมีแต่บ้านละร้อยเรือนบ้าง ห้าสิบเรือนบ้าง ลางแห่งก็ทิ้งภูมิลำเนาหนีเร้นไป ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๖๓ ปีระกาตรีศก เจ้าอังวะให้หล่อพระพุทธรูปยืนด้วยเหล็กองค์หนึ่ง สูงแปดศอก ถวายพระนามว่า จันทามุนี ประดิษฐานไว้ณมณฑปในวัง แล้วทำรูปพระอรหันต์ด้วยไม้จำปานั่งสมาธิ หน้าตักศอกคืบ แปดสิบองค์ ทำกุฎียกน้อยใส่รูปพระอรหันต์รอบมณฑปพระมหาจันทามุนี แล้วเจ้าอังวะให้ตีฆ้องป่าวประกาศราษฎรชาวเมืองว่า พระพุทธสาสนาของสมเด็จพระกรุณากำหนดไว้

แต่เพียง ๕๐๐ ปี บัดนี้สิ้นพระพุทธสาสนาแล้ว แต่นี้สืบไปให้ราษฎร ทั้งหลายเข้ามาทำบุญให้ทานแต่ละเพาะพระพุทธรูป และรูปพระอรหันต์ จะมีประโยชน์ไปภายหน้า อันจะทำบุญแก่ภิกษุสงฆ์ทุกวันนี้หามีผล ประโยชน์ไม่ เจ้าอังวะให้เอาตรข้าพระโกนศิรษะ นุ่งแต่งผ้าเหลือง ไว้สำหรับครองค์พระอรหันต์ ครั้นเจ้าอังวะทำบุญครั้งใด ให้แต่ง เครื่องสักการบูชาบิณฑบาตถวายไว้ที่หน้าพระพุทธปฏิมากรส่วนหนึ่ง อัง คาดบิณฑบาตทานส่วนพระอรหันต์ ๘๐ องค์นั้น ให้คนนุ่งผ้าเหลืองนั้น นั่งหน้าพระอรหันต์เป็นผู้ฉันแทน ครั้นเสร็จการทานบ่จรัยให้อาลักษณนั่ง ตรงหน้าพระปฏิมากร ทำภัตตานุโมทนายอกอานิสงส์ผลทานแล้วให้ศีล แก่เจ้าอังวะ ครั้นสำเร็จการทำบุญแล้ว เจ้าอังวะให้เอาใยบัวและใย ตองซึ่งปูลาดลานดินไล้มูลโคไว้นั้น เอาเข้าสุกใส่เรียงกันไปทุกใยบัว ตักเอาแกงถั่วเทศถั่วเขียวใส่ทุกกระทงเข้า เจ้าอังวะนั่งบริโภคเป็น ประธาน เจ้าลูกเจ้าหลานกับทั้งข้าราชการ พวกบริวารใหญ่น้อยก็ พร้อมกันบริโภคด้วยเจ้าอังวะในเพลานั้น แล้วเจ้าอังวะประกาศห้าม ไม่ให้สัปปุรุษทายกทำบุญให้ทานแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร ถ้าผู้ใด ไม่ฟังจะเอาโทษ และว่าพระภิกษุรูปใดพอใจบวชอยู่ร่ำเรียน ก็ให้ คิดอ่านทำไร่นาค้าขายหากินเอง ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๖๔ ปีจอนักษัตรจัตวาศก เจ้าอังวะให้เรียกเอาเงิน แก่ราษฎร ๑๐ เรือนเอา ๓๓ บาท ๓ สลึง ๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล่ำ ๓ กล่อม ครั้งหนึ่ง ครั้นถ้วนสามปีให้เอาอีกทีหนึ่ง เรือนละ ๓๓ บาท ๓ สลึง ๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล่ำ ๓ กล่อม ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๖๕ ปีกุนนักษัตรเบญจศก บังเกิดทัพโจรใหญ่ ๕ ขนกองหนึ่ง นายกองทัพนั้นในสำคัญเล่าฦๅกันว่า เบ็นเชื้อเจ้าอังวะเก่า . แต่เจ้าอังวะทุกวันนี้แปลงความเรียกว่างะตอ ๆ นั้นยกกองทัพห้ากองเข้ามาตั้งอยู่ณตำบลเหนือเมืองเม่ยตูทางคืนหนึ่ง มีหนังสือมาถึงเมืองเม่ยตู ถึงประโดงและกรมการนายบ้านนายอำเภอทุกเมือง ให้ออกไปกรายถวายบังคมถือน้ำพิพัฒน์สัจจา ฝ่ายผู้รักษาเมืองกรมการทั้งปวงนั้นเอาหนังสือบอกส่งเข้ามาณแมงกวม เจ้าอังวะให้เกณฑ์ทัพ ๓ กอง ๆ ละสามพัน อ้ายโปนายทัพนั้น ข้าเจ้าจักแกงเบ็นผู้อาสายกขึ้นไปงะตอเอากองทัพซุ่มไว้ในป่า ๔ กอง ตั้งล่อกองเดียว ครั้นกองแมงกวมไปถึงยกเข้าตีงะตอ ๆ ออกยืนอยู่ผู้เดียว ครั้นสิ้นคราวยิงงะตอจึงร้องว่า มึงยิงสิ้นแล้วก็หยุดอย่าเถิด กองทัพทั้งปวงก็สงบนิ่งอยู่ งะตอให้จับเอาตัวนายทัพฆ่าเสีย เพราะว่าเบ็นคนอาสา แต่ไพร่พลคนกองทัพนั้น งะตอให้กลิ้นพริกไทยไว้คนละเม็ดเบ็นสายานแช่งว่าถ้าผู้ใดไม่ซื่อให้พริกไทยทลุสะดือออกมาถึงแก่ความตาย แล้วว่าผู้ใดสมัคร์อยู่ด้วยก็ตามใจ จะใคร่กลับไปบ้านก็ตามเถิด แล้วงะตอแต่งหนังสือใส่แพลอยลงมา ว่าหัวเมืองย่างกุ้งมัตมะหงสาตองอูนั้นเบ็นข้าของตูหมด สบถถือสัตย์สิ้นแล้วณวันนั้นคืนนั้น ตูจะลงไปนมัสการพระมหาเจดีย์กองมุตอณเมืองจักแกง ให้ตาเฒ่าโยมอุปฐากพระเจ้าองค์ใหญ่ ปลูกตำหนักไว้รับเสด็จ ตูนมัสการสำเร็จแล้ว จะเสด็จเข้าไปครองสมบัติเมืองอมรบุรีทีเดียว ผู้ใดหนังสือถือไปให้อินแซะ ๆ เห็นว่าถ้อยคำนั้นหยาบช้าหาเอาดีนว่าไม่ ให้เกณฑ์กองทัพยกขึ้นไปจับอีก ๒

ครั้ง กองทัพทั้งปวงยกเชือนไปไม่เข้าสู้ ส่วนงะตอเห็นเหตุอันหนึ่งจึง
เลิกทัพ เมื่อจะกลับนั้นรับศิลสำนักสมภารแขวงเมืองเม่ยตู แล้วกลับ
ไปอยู่ในป่าเมืองมหาแปลง คนแขวงเมืองเม่ยตูซึ่งรู้เห็นเอาความ
บอกแก่กรมการ ๆ บอกลงมาถึงเจ้าอังวะ ๆ ให้จับสมภารมาถามได้ความ
ว่าให้ศิลจริง เจ้าอังวะว่าสมภารเป็นครูงะตอให้เอาไปฆ่าเสีย ฝ่ายยิดา
งะตอรู้ความจึงว่าแก่งะตอว่าตัวทำให้สมภารพลอยตายเสียดังนี้ ตัว
อย่ามีชีวิตอยู่เลย กลับเข้าไปตายเสียเถิด งะตอกับข่าว ๓ คนกลับ
เข้ามาทางเมืองหน้าด่านกะแซ ชาวด่านจับตัวงะตอยอกส่งมาณแมงกวม
แต่ข่าว ๓ คนนั้นหนีกลับไป ตัวงะตอนั้นเจ้าอังวะให้จำด้วยโซ่ตรวนเป็น
หลายชั้น โซ่ตรวนนั้นก็หลุดไป งะตอก็ไม่หนีจากผู้คุม เจ้าอังวะให้
มีกะทู้ถามว่าตัวก็ทำการหย่าบช้ายกกองทัพเข้ามาแล้วเหตุใดจึงกลับหนี
บัดนี้ตัวคิดประการใดจึงกลับเข้ามาแต่ผู้เดียวอีกเล่า งะตอให้การ
ว่า ต้องคำตำหนิติเตียนของพวกเพื่อน ว่าไม่ถึงกำหนดโชคซึ่งจะได้
ราชสมบัติ มาคิดการด่วนได้ ใจเร็ว เราจะพลอยเสียการด้วย ตัวมักได้
ก็ให้ไปเอาสมบัติแต่ผู้เดียวเถิด จึงเข้ามาแต่ผู้เดียวดังนี้ ครั้นผู้คุมให้
เข้างะตอ ๆ เอาเท้าถีบเสีย ว่าเข้าของมึงไม่สมควรแก่กูผู้เป็นเชื้อวงศ์
กระษัตริย์ ผู้คุมบอกความไปถึงเจ้าอังวะ ๆ ให้ส่งหัวข่าพ่อครัว ว่างะตอ
ถือตัวว่าเป็นเชื้อวงศ์กระษัตริย์ ให้พ่อครัวขัดแข็งสำรับเข้าใส่ตะลุ่ม
แว่นฟ้าเหมือนของเจ้าอังวะ ส่งไปให้งะตอกินเถิด มันก็จะตายอยู่แล้ว ๆ
ให้ส่งตัวงะตอลงไปไว้ณศาลาลูกขุนเมืองใหม่ ให้ตีฆ้องข่าวชาวเมือง

ก็ชวนกันมาถามงะตอ ว่าคิดการอย่างไรจึงทำดังนี้ งะตอตอบว่ายกมา
จะเอาราชสมบัติแต่ทว่ายังหาถึงกำหนดโชคไม่ จึงไม่สำเร็จความคิด
อายแก่พวกเพื่อนจึงเข้ามาสั้ตาย ว่าแล้วก็หัวเราะ ครั้นถ้วน ๓ วัน เข้า
อังวะให้เอาตัวขึ้นไปใส่เตาชักด้วยสูบ ๔ ใบแต่เวลาย่าย ๓ โมงเศษ ด้วย
เพราะว่าเป็นเชื้อกระษัตริย์ งะตอไม่ระทดท้อยินยอมอยู่ในเพลิงจนถึง
เวลาพลบค่ำ พวกเพ็ชฌฆาตจึงอ้อนวอนว่าอย่าทนลำยากไปเลย งะตอ
จึงว่า สูจะให้ตายก็ไปเอาน้ำมาให้กูกิน ครั้นได้กินน้ำแล้วก็ล้มลงกับ
ที่ พวกเพ็ชฌฆาตกวาดเอาฝุ่นทรายทิ้งทับลงแล้วก็เลิกกลับไป ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๖๘ ปีขาลนักษัตรอัฐศก ฦๅกันณเมืองอังวะว่ามี
คนดีผู้หนึ่งพูดจาอ้างอวดความรู้ แล้วสรรเสริญถึงงะตอว่าฆ่าไม่ตาย
ตัวนั้นพูดจาไม่ย่อท้อต่อกรมการเมืองเปรๆ เอาตัวไปจำไว้ใส่โซ่ตรวนก็
ไม่ติด เข้าอังวะจึงใช้เรือทองลงมาขับเอาตัวขึ้นไป แล้วเข้าอังวะถามว่า
งะตอสิให้ฆ่าตายเสียแล้ว เหตุใดจึงว่าไม่ตาย ชายแก่คนนั้นจึงว่าแก่
เข้าอังวะว่า งะตอนั้นเป็นเพื่อนลูกศิษย์ครูเดียวดิเหมือนกันกับเรา ซึ่ง
เอาไปฆ่าเสียนั้นงะตอหาตายไม่ ถ้าตายโยมอุปฐากพระเจ้าองค์ใหญ่
กลัวก็ให้นิ่งอยู่เถิด อย่ารบกวนเขาวุ่นวาย แม้นไม่ฟังคำเราว่าจะพา
กันฉิบหายเสียหมด เข้าอังวะจึงสั่งว่าตาคนนี้เป็นบ้าอย่าให้เข้ามาในวัง
ต่อไป แต่นั้นมาสักสองสามวันชายแก่นั้นก็หายเงียบไป ฯ

◎ ราชการเมืองพะม่านั้นเห็นพ้นเพื่อนนัก อุเยนมูผู้รักษาสวนหลวง
ทูลเข้าอังวะว่า จะขอเรียกส่วยต้นผลไม้ ให้ได้ทองบีละร้อยชั่ง เข้าอังวะ
สั่งให้ทำตามถนัด อุเยนมูเห็นสวนต้นผลไม้ของราษฎรผู้ใดดีเอากรุย

ไปบ่กที่ตำบลนั้นเป็นสวนหลวง โยราณเคยเรียกต้นไม้ม่วง ไม้มะขาม แต่ต้นละสลึงเงิน สองสลึงเงิน ทุกวันนี้เรียกเอาต้นละสลึงทอง สองสลึงทอง เจ้าลูกเจ้าหลานเจ้าอังวะว่าอุเยนมูเรียกส่วยต้นผลไม้มากกว่าพิกัดเกา เกบเอาเรือกสวนของราษฎรเขนหลวงเสียมากมาย ราษฎรทั้งหลายเดือดร้อนร้างที่หนีถิ่นไป ภูมิลำเนาเปล่าว่างร้างเซเสียเป็นอันมาก เจ้าอังวะจึงว่ามันทำเงินทำทองมาใส่คลังทั้งนี้จะไปไหน ก็จะได้แก่ลูกหลานทั้งสิ้น ถิ่นฐานลำเนาซึ่งเปล่าว่างร้างนั้นก็ดี จะได้เป็นที่ช้างม้าอาศัยอีก ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๗๐ ปีมะโรงนักษัตรสัมฤทธิศกนั้น ได้ยินว่าเจ้าอังวะสั่งให้เกบเด็กชายลูกทนายเลือกแต่อายุ ๑๑ ปีขึ้นไปได้ประมาณ ๑๕๐๐ เศษ ลางคนรักลูกเอาทรัพย์ไปช่วยคนทั้งครัว เอาแต่ตัวลูกส่งไปแทนบุตรของตัว ยิดามารดาทั้งครัวนั้นปล่อยเสียเป็นไทย ครั้นเจ้าอังวะได้เด็กพร้อมแล้ว ให้พิจารณาไล่เลียงซักถามได้ความว่า เป็นลูกหมู่แท้บ้างลางคนก็ช่วยมาแทนตัว คนซึ่งแทนตัวลูกหมู่นั้นก็เอาไว้ว่าได้ด้วยบุญของตน ให้สิบไล่เอาลูกหมู่เดิมนั้นจงได้ ผู้ซึ่งเสียทรัพย์ช่วยไถ่คนให้ไปแทนนั้นให้อันตรธานทรัพย์ศูนย์เสียเปล่า ฯ

◎ ข้อหนึ่งเจ้าอังวะ คบพวกเพื่อนเด็กเอาเพศเป็นทารก ชวนกันเที่ยวฉกชิงทิ้งขว้างเย่าเรือนขุนนาง ชิงของกลางตลาดได้แล้วก็เดรกินไป ข้อนี้จะแก้เหตุอันใดไม่แจ้ง ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๗๐ ปีมะโรงนักษัตรสัมฤทธิศก อินแซะถึงแก่ความตาย ลูกชายได้เป็นที่แทนณเมืองใหม่นั้น เจ้าอังวะให้จักคุสะแข่งผู้น้องอินแซะอยู่รักษา มิอาชญาสิทธิเหมือนอินแซะผู้ตาย ฯ

◎ ถึงณศักราช ๑๑๗๑ ปีมะเส็งนักษัตรเอกศก ให้พิจารณาลูกชายหญิงอันอยู่ในเรือนบิดามารดา แต่อายุ ๑๕ ปีขึ้นไป ว่าควรมีเย่าเรือนได้ ให้เรียกเอาเงินทั้งครัวเดิมและลูกขึ้นเสมอครัวละ ๓๓ บาท ๓ สลึง ๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล่ำ ๓ กล่อม เจ้าอังวะสั่งให้เรียกเอาเงินแก่ราษฎรอย่างนี้ มิรับสั่งให้เรียกครั้งใด เจ้าเมืองกรมการให้เรียกเอาแก่แขวงนายบ้านนายอำเภอทุกครัวเรือน ราษฎรเสียเงินให้ไปไม่เว้นเรือน ส่วนกรมการและสัสดีเคยบังบัญชีคนไว้ ส่งจำนวนเงินไปแต่บัญชีนั้นทะเบียนไว้ ครั้นส่งเงินเข้าไปเจ้าอังวะเข้าใจว่า เจ้าเมืองกรมการและสัสดียังบังบัญชีคนไว้ หาได้เงินไปเข้าคลังสิ้นเชิงไม่ สั่งออกมาว่าให้เรียกส่งของสิ้นเชิง เจ้าเมืองกรมการเรียกเอาเงินแก่ราษฎรทั่วทั้งสิ้นอีกเล่า เอาส่งไปเข้าคลังบ้าง แบ่งกันกินเสียบ้าง ข้างเจ้าอังวะก็เห็นว่าได้เงินยังหาครบจำนวนคนไม่ มิรับสั่งลงมาว่าหาสิ้นเชิงไม่ให้เรียกเอาเงินส่งเข้าไปให้ครบครัวเรือนของทุกตำบล เจ้าเมืองกรมการสัสดีเรียกเอาเงินแก่ราษฎร ตามบัญชีจำนวนคนทุกครัวเรือนอีกเล่า การทั้งนี้เป็นเรียกเอาเงินเสมอปีละ ๓๓ บาท ๓ สลึง ๓ เฟื้อง ๓ ไพ ๓ กล่ำ ๓ กล่อมอยู่ทุกปี ราษฎรได้ความเดือดร้อนยกอพยพหนีทิ้งที่เย่าเรือนเสียเป็นอันมาก ฯ

◎ ณศักราช ๑๑๗๒ ปีมะเมียนักษัตรโทศก เจ้าเมืองมัตมะยอกหนังสือกล่าวโทษอะเติงหวุ่นขึ้นไป ว่าอะเติงหวุ่นยกทัพลงมาเกณฑ์เอาคนเมืองมัตมะไปสิ้นเชิง แล้วยกลงมาตั้งอยู่ณตำบลยองยัน ตั้งรั้วระเนียดค่ายไม้จริง ปลูกเรือนถึง ๑๐ หลัง ทั้งรี้และขวางหลังละ ๙ ห้อง

ตั้งหอกลองสูงใหญ่ใช้คนไม่ปราณี ทั้งเสียด้วยฆ่าตีและป่วยตาย ฝ่าย
กองทัพที่ยกไปตีเมืองถลางก็ไม่ได้ ไพร่พลเสียซ้ำไปอีกเป็นมากมาย
ฝ่ายข้างอะเติงหวุ่นนั้นทำการเกินขนาด นายทัพนายกองโยราณ จะคิด
อ่านเป็นประการใดต่อไปนั้นไม่แจ้งแคลงอยู่ ฯ

◎ ฝ่ายอะเติงหวุ่นรู้ข่าวจึงบอกกล่าวโทษเจ้าเมืองมัตมะว่า ยกลง
มาเกณฑ์เอาคนเมืองมัตมะ เจ้าเมืองมัตมะก็หาให้คนครบจำนวน
เกณฑ์ไม่ กองทัพซึ่งยกไปตีเมืองถลางล้อมเข้าไว้ได้แล้ว คนกอง
ทัพน้อยกว่าการต้องถอยทัพเสีย ๆ ไพร่พลล้มตายทั้งนี้เพราะเจ้าเมือง
มัตมะมิปลงใจในราชการ คิดอ่านเอาแต่งานตนขัดขวางบังคนไว้เอา
ประโยชน์ใส่ตัว เจ้าอังวะจึงมีหนังสือลงมาถึงเมืองมัตมะว่า ถ้าสิ้น
ภิกขุสงฆ์สุวานวิฬาร์หามิในเมืองมัตมะไม่ เห็นว่าเมืองมัตมะจะไม่
มีคน ให้เร่งเกณฑ์คนเมืองมัตมะแต่อายุ ๑๑ ปี ๑๒ ปี ให้อะเติง
หวุ่นให้พอราชการจงได้ กับข้อหนึ่งว่า ภิกษุสงฆ์รูปใดพอใจบวช
อยู่จำเริญก็ให้คิดอ่านทำไร่นาค้าขายหากินเอง ห้ามอย่าให้สัปปุรุษ
ทายกทำบุญให้ทานด้วย เมื่อมหาโค มหากฤช ยังตกอยู่ณแขวง
เมืองมัตมะนั้น ได้ยินข่าวว่าให้หาอะเติงหวุ่นเป็นหลายหน ฝ่ายอะเติง
หวุ่นบอกขัดว่า เข้าลูกเข้าหลานให้หา มิใช่เข้าข้ากัน ต่อเข้าอังวะให้
หาจึงจะกลับไป ฯ

◎ เมื่อมหาโคมหากฤชออกจากเมืองอังวะ ลงมาอยู่ตำบล
วัดบ้านกยอกกิวัสสาหนึ่ง แล้วลงมาอยู่ณบ้านแลกบ้านระวางแขวง

เมืองจิตตองวัสสาหนึ่ง ครั้นถึงศักราช ๑๑๗๐ ปีมะโรงนักษัตรสัมฤทธิศก ลงมาอยู่ณเกาะขเองแขวงมัตมะวัสสาหนึ่งนั้น มหาโคมหากฤชได้ยินข่าวว่า อะเติงหวุ่นยกทัพจากอังวะมาถึงมัตมะ ตั้งทัพอยู่ณวัดทุ่งวัดวังกะปอ เกณฑ์เอาคนเมืองมัตมะให้ตั้งล้อมรักษากองทัพอ้ายพะม่าทั้งปวงไม่ให้หนี แล้วยกข้ามฟากมาเมืองเมาะลำเลิง คนกองทัพยกหนีพวกหนึ่งทั้งนายทั้งไพร่เป็นคนสามพัน ครั้นถึงณเดือน ๑๒ มหาโคมหากฤชค่อยเลื่อนมาตามลำเนากะเหรี่ยง มาถึงกองทัพอ้ายพะม่ารักษาด่านเมืองตรางณเดือน ๓ แรม ๔ ค่ำ อ้ายพะม่าได้ข่าวว่าทัพเชียงใหม่ยกออกไปตีทัพอ้ายพะม่าณเมืองตราง อ้ายพะม่าใช้กองตะเวนออกสืบถึงแม่น้ำ คงไม่ได้เนื้อความแล้วก็สงบไป มหาโค มหากฤชอุบายความเดรมาตามลำเนากะเหรี่ยงอก ๑๑ วันถึงเมืองยอม พักอยู่ ๒ วัน แล้วชาวด่านพาส่งเข้ามาถึงเมืองเชียงใหม่ณเดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ ท้าวเทพเมืองเชียงใหม่ถามว่ามาด้วยกิจสิ่งใด มหากฤชบอกว่ารฦกถึงถิ่นฐานบ้านเมืองณกรุงไทย กับทั้งจะใคร่ชมพระบรมโพธิสมภารจึงมา แล้วพระยาอุปราชถามถึงราชการเมืองพะม่าและมาถามว่า ถ้ากองทัพกรุงเทพมหานครศรีอยุธยายกไปตีเมืองพะม่านั้นเห็นจะได้ฤาไม่ได้ มหาโค มหากฤช บอกข้อราชการตามสังเกตมา แม้นกรุงเทพมหานครศรีอยุธยายกกองทัพไปมากหลายทาง เห็นจะได้เมืองพะม่า เมื่อมหาโค มหากฤช มาอาศัยอยู่ณวัดรามัญใน ๗ วันนั้น ได้รู้เห็นว่าพระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่ พระยาอุปราชเมือง

ลำพูน กับทั้งเมืองนครลำปาง เกณฑ์กองทัพขับการจัดแขงคน ๕๐๐๐ นอกนั้นกองทัพยางแดงกับทั้งทัพซึ่งยกขึ้นไปช่วยมหาขนานนั้น จะยกออกไปตีทัพอ้ายพะม่า ๓๐๐๐ ซึ่งตั้งรักษาอย่ณตำบลกะเติงติ อันเป็นหนทางเมืองเชียงใหม่มัตมะเมืองตองอูย่างกุ้งร่วมกัน กำหนดทัพนั้นจะยกณเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๗๒ ปีมะเมียนักษัตรโทศกนี้ ขอเดชะละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม.

หอสมุดแห่งชาติ

959.1
ป 247ท

ห.32ป 15936

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ตำบลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร
วันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๗๒